

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS MOKSLŲ BAKLAURO PROGRAMA

ŠARŪNAS LEGATAS

IV kurso studentas

**TURKIJOS POLITIKA RUSIJOS ATŽVILGIU: KODĖL, NEPAISANT
GEOPOLITINĖS KONFRONTACIJOS, IŠLIEKA ENERGETINIS
BENDRADARBIAVIMAS?**

BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovas: dr. L. Jonavičius

Vilnius, 2018

Bakalauro/magistro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Bakalauro/magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Bakalauro/magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Bakalauro/magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikimas darbas „Turkijos politika Rusijos atžvilgiu: kodėl, nepaisant geopolitinės konfrontacijos, išlieka energetinis bendradarbiavimas?“ yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame institute/universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Šarūnas Legatas

Legatas Š. Turkijos politika Rusijos atžvilgiu: kodėl, nepaisant geopolitinės konfrontacijos, išlieka energetinis bendradarbiavimas? Politikos mokslų specialybės bakalauro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas Dr. Laurynas Jonavičius. 2018. – 52 p.

Reikšminiai žodžiai: tarptautiniai santykiai, užsienio politika, Rusija, Turkija, energetika, neo-realizmas, geopolitika, JAV, NATO, dujotiekiai, naftotiekiai.

Šiame darbe nagrinėjama Turkijos energetinio bendradarbiavimo su Rusija dinamika po Šaltojo karo besiformuojančioje tarptautinėje sistemoje nuo 1994 iki 2016 m. Remiantis neo-realistine tarptautinių santykių teorine prieiga analizuojama struktūrinių išorės (užsienio politikos) faktorių įtaka Turkijos energetinio bendradarbiavimo su Rusija dinamikai minėtu laikotarpiu.

Analizuojama, kokią įtaką JAV ir Rusijos politika Turkijos atžvilgiu po Šaltojo karo turėjo Turkijos energetinio bendradarbiavimo prioritetams. Darbe, naudojant atvejo studijos metodą ir proceso atsekimo techniką, nagrinėjama užsienio politikos įvykių seka, kuri 1994-2016 m. atvedė prie duotuoju momentu egzistuojančios Turkijos-Rusijos santykių būklės, kai Turkija, nepaisydama Rusijos geopolitinio priešiško, tęsia progresą energetinio bendradarbiavimo srityje. Darbe aiškinamasi, kokie lūžiniai momentai bei JAV ir Rusijos užsienio politikos bruožai minėtu laikotarpiu nulėmė tokią situaciją.

Turinys

Įvadas	5
1. Literatūros apžvalga.....	8
2. Teorinis pagrindas.....	12
3. Darbo metodologija	13
4. Atvejo studija: išorės veiksnių įtaka Turkijos energetiniam bendradarbiavimui su Rusija.....	15
4.1. 1994-2000 m.: Turkija pakitusioje pasaulio tvarkoje: problemiški santykiai su Rusija ir bandymas tęsti draugystę su JAV.....	16
4.2. 2001-2010 m.: Erdogano eros Turkijoje pradžia: pragmatiškų santykių su Rusija kūrimas ir didėjanti takoskyra su Vašingtonu.....	27
4.3. 2010-2016 m.: didėjantys bendradarbiavimo mastai su Rusija atsinaujinusio geopolitinio priešiško kontekste	35
Išvados	43
Literatūros sąrašas.....	46
Summary	52

Ivadas

Turkijos ir Rusijos valstybių santykiai pastaraisiais metais pasižymi itin didele dinamika ir nenuspėjamumu. 2015 metų lapkričio 24 dieną šie santykiai pasiekė nuo Šaltojo karo laikų nematytą įtampą, kai tarp NATO narės Turkijos ir Rusijos įvyko karinis incidentas su mirtinomis pasekmėmis. Rusų karinio orlaivio sunaikinimas 2015 m. rudenį Turkijos-Sirijos pasienyje buvo pirmas kartas kai NATO valstybė sunaikina rusų/sovietų karines oro pajėgas po Korėjos karo. Po incidento Rusija paskelbė eilę ekonominių sankcijų Turkijai, panaikino bevizį režimą tarp šalių ir ėmė sparčiai stiprinti savo karines pajėgas šiaurės vakarų Sirijoje. Po incidento Rusijos Dūmoje netgi buvo inicijuotas įstatymo projektas, kuris siūlo kriminalizuoti turkų vykdyto armėnų genocido – istorinio klausimo, kurio eskalavimas Turkijoje sutinkamas itin piktai - neigimą.

Žinant tai, jog Turkija ir Rusija dar iki incidento priklausė priešingoms stovykloms, sprendžiant Sirijos klausimą, galima buvo tikėtis, jog orlaivio numušimas turės ilgalaikių neigiamų pasekmių valstybių dvišaliams santykiams. Tai, jog iš karto po incidento buvo iškeltas nieko bendro su įvykiu neturintis armėnų genocido klausimas, buvo puikus įrodymas to, kiek daug erdvės įtampų eskalavimui yra Rusijos-Turkijos santykiuose.

Nepaisant to jau 2016 m. birželį, po vos 7 mėnesių nuo incidento, Rusijos ir Turkijos santykiai vėl ėmė sparčiai gerėti, dauguma sankcijų ir kitų apribojimų buvo panaikinta. Rusijos prezidentas išreiškė tvirtą palaikymą Turkijos prezidento Erdogano režimui po nepavykusio perversmo prieš jį 2016 m. liepos mėnesį. Tuo pačiu metu Turkijos santykiai su JAV ėjo neigiama kryptimi kai Turkijos prezidentas apkaltino Vašingtoną dėl atsisakymo išduoti jo šaliai Fethullah Güleną, Pensilvanijoje gyvenantį turkų kilmės dvasininką, kurį Turkijos valdžia kaltina perversmo organizavimu. Po perversmo Turkijoje išaugusi prezidento Erdogano įtaka, sustiprėjęs prezidentinis valdymas, masiniai dalyvavimu perversme įtariamų žmonių persekiojimai bei svarstymai vėl įteisinti 2004 metais panaikintą mirties bausmę Vakarų valstybėse buvo priimti neigiamai ir dar labiau atitolino Turkiją nuo narystės ES bei atšaldė santykius su NATO sąjungininkais vakaruose.

Šiandien Turkijos ir Rusijos dvišalius santykius galima apibūdinti kaip santykinai normalizuotus po 2015 m. incidento. Sėkmingos santykių perkrovos simboliu galima laikyti 2017 m. rugsėjo 12 d. Turkijos pasirašytą sutartį, pagal kurią ji ketina iš Rusijos įsigyti S-400 rusišką priešlėktuvinės (!) gynybos sistemą. Vis dėlto, dviejų valstybių užsienio politikos orientacijos ir geopolitiniai interesai stipriai nepakito ir išlieka priešingi. Akivaizdžiausiai tas matoma Sirijos konflikte, kuriame Turkija išlieka solidari Vakarų pozicijai, jog Bašaro al Asado režimas, remiamas Rusijos, turi pasitraukti.

Istoriškai Turkijos-Rusijos santykiai nuo pat XVI a. iki Sovietų Sąjungos žlugimo beveik visą laiką buvo pažymėti dažnais karais ir nuolatinio geopolitiniu priešišku. Osmanų ir

Rusijos imperijos iki pat Pirmojo pasaulinio karo pabaigos kovojo dėl įtakos Juodosios jūros regione ir Balkanuose. Po Pirmojo pasaulinio karo, abiejuose valstybėse žlugus monarchijoms, santykiai tarp Turkijos ir Rusijos valdžią užėmusių revoliucinių judėjimų atšilo ir išliko santykinai geri iki pat 1936 metų, kai buvo pasirašyta Monro konvencija, pagal kurią Turkijai buvo sugrąžinta Bosforo ir Dardanelų sąsiaurių kontrolė ir atitinkamai apribota sovietų karinių laivų judėjimo laisvė. Antrojo pasaulinio karo metu sovietai oficialaus neutralumo besilaikančius turkus kaltino bendradarbiaujant su Vokietija ir leidžiant vokiečių kariniams laivams kirsti sąsiaurius. Pasibaigus karui sovietai Turkijai pateikė eilę teritorinių pretenzijų. Sulaukusi Vakarų paramos ginčiuose su SSRS, 1952 metais Turkija prisijungė prie NATO karinio bloko ir dalyvavo Korėjos kare Vakarų sąjungininkų pusėje. Naujas dvišalių santykių etapas tarp dviejų valstybių prasidėjo 1991 m. žlugus SSRS. Nebelikus bendrų sienų tarp valstybių Turkija nustojo jausti tiesioginę karinę grėsmę iš Rusijos. Tuo pačiu metu Rusijoje žlugus uždarai planinės ekonomikos sistemai atsivėrė rinkos Turkijos investicijoms, sustiprėjo abiejų valstybių ekonominiai saitai. Vis dėlto netrukus santykius vėl ėmė sunkinti geopolitiniai nesutarimai: Turkija buvo viena aktyviausių Čėčėnijos nepriklausomybės rėmėjų, Rusija reiškė paramą kurdų separatistiniams judėjimams, abi šalys užėmė skirtingas stovyklas Jugoslavijos iširimo procese ir Karabacho konflikte. 2000-ųjų pradžioje abiejų valstybių santykiai vėl ėmė gerėti, sustiprėjo valstybių ekonominis ir energetinis bendradarbiavimas, Rusija Turkijai tapo viena reikšmingiausių prekybos partnerių. Reikšmingi geopolitiniai nesutarimai tarp dviejų valstybių prasidėjo sulig „Arabų pavasariu“ 2011 m. Turkijos ir Rusijos požiūriai į demokratinius judėjimus Vidurio rytuose išsiskyrė – Rusija siekė išlaikyti *status quo* režimus, o Turkija palaikė opozicinius judėjimus, demonstruodama reikšmingus pokyčius savo užsienio politikoje, kuri daugelį metų buvo sąlyginai pasyvi Artimųjų Rytų atžvilgiu. Tapo akivaizdu, jog abi valstybės save suvokia kaip savarankiškus tarptautinės sistemos žaidėjus ir siekia lyderystės regione - todėl neišvengiamai vėl tampa geopolitinėmis konkurentėmis.

Vis dėlto, nei istorinis dviejų šalių priešiškus, nei skirtingi nūdienos geopolitiniai interesai netrukdo abiem valstybėms tęsti bendradarbiavimą tose srityse, kuriose jos abi įžvelgia naudą sau. Šiandien tiesiog neįmanoma ignoruoti energetinių saitų, kurie išliko paradoksaliai stiprūs net po to, kai 2015 m. abi valstybės buvo pasiekusios karinio konflikto slenkstį.

Dėl šių aplinkybių Turkijos ir Rusijos santykių atvejis šiandieninės tarptautinės sistemos kontekste atrodo iš tiesų unikalūs. Santykių problematikos aktualumą ypatingai sustiprina ir iš Turkijos bendradarbiavimo su Rusija kylantys iššūkiai Vakarų saugumo struktūrai, ypač energetiniam saugumui. Natūraliai kyla klausimas, kodėl tokios valstybės, kaip Lenkija, Japonija, Pietų Korėja, Baltijos šalys, kurių santykiai su Rusija yra problematiški ir konfliktiški (tiek istoriškai, tiek šiandien) renkasi riboti savo energetinius saitus su Rusija, kai tuo tarpu istorinė ir struktūrinė Rusijos geopolitinė konkurentė bei strategiškai svarbi NATO sąjungininkė Turkija išlieka atvira ir

aktyvi Rusijos partnerė energetikos srityje. Siekį gilinti bendradarbiavimą pagrindžia tiek abiejų šalių prezidentų retorikos (2017 m. rugsėjo 28 d. vykusiame susitikime abu prezidentai išsakė optimizmą dėl tolesnio bendradarbiavimo praktikos srityje ir vykdant bendrus energetikos projektus¹), tiek ir praktikoje jau įgyvendinti („Blue stream“ ir „Trans-Balkan“ dujotiekiai) bei toliau įgyvendinami projektai („Turkish Stream“ dujotiekis ir „Rosatom“ kompanijos statoma Akkuyu atominė elektrinė)².

Šiame darbe bus siekiama paaiškinti šį paradoksą. Tyrimo problemą autorius formuluoja taip: **kodėl, nepaisant intensyvios geopolitinės konfrontacijos, Turkija išlieka suinteresuota energetiniu bendradarbiavimu su Rusija?** Akivaizdu, jog egzistuoja ir daugiau reikšmingų bendradarbiavimo formų (pvz.: kultūrinių) tarp dviejų valstybių, tačiau suvokiant šio darbo apimties rėmus, koncentruotis ties energetinio bendradarbiavimo sritimi, kadangi tai yra sritis susijusi su reikšmingomis strateginėmis implikacijomis Turkijos ir bendrai NATO saugumo struktūrai.

Atitinkamai, šiame darbe, taikant kokybinį atvejo studijos tyrimo metodą, proceso atsekimo techniką bus aiškinamasi **kokie išoriniai (užsienio politikos) veiksniai po Šaltojo karo lėmė didėjantį Turkijos bendradarbiavimą su Rusija energetikos srityje.** Kitaip tariant, bus nagrinėjama įvykių seka, kuri formavo Turkijos užsienio politiką Rusijos atžvilgiu ir išskirti pagrindiniai lūžiniai taškai, kurie atvedė prie padėties, kurioje yra šiandieniniai valstybių dvišaliai santykiai. Pabrėžtina, jog tyrime bus koncentruojamasi ties išorės veiksniais, formavusiais Turkijos užsienio politiką Rusijos atžvilgiu, bet ne atvirkščiai. Kaip bus matyti šio darbo literatūros apžvalgoje, išorės veiksnių įtaką Turkijos energetikos politikos preferencijoms yra būtent ta sritis, kuri šiame teminiame lauke yra palyginti mažai ištirta, kai tuo tarpu vidaus politikos veiksnių įtaka energetikos politikai yra išnagrinėta kur kas plačiau. Išorės veiksnių įtaką aktualizuoja ir Turkijos užimama reikšminga strateginė pozicija NATO. Suvokiant, jog geopolitiškai Turkija nėra neutrali valstybė, o kaip tik viena pajėgiausių NATO narių, tampa akivaizdu, jog energetinis saugumas yra ne tik jos nacionalinio saugumo rūpestis, bet Vakarų sąjungininkų, visų pirma aljanso lyderės JAV galvos skausmas.

Šis darbas atsiribos nuo bet kokių konkrečių prognozių ateičiai, tačiau juo siekiama, prisidėti prie Turkijos užsienio politikos tyrimų srities ir paaiškinti, kokie veiksniai gali valstybę paskatinti vykdyti energetinį bendradarbiavimą su geopolitiškai priešiška valstybe.

Kitame skyriuje bus pristatyta šios temos mokslinės literatūros apžvalga, po to aptarti tyrimo teoriniai rėmai ir metodologija. Tai atlikus bus pateikta laiko atžvilgiu nuosekli atvejo studija.

---

¹ „Putin, Erdogan Pledge To Closely Cooperate On Syria, Increase Trade.“ *RFE/RL*, 2017 m. rugsėjo 29 d., <<https://www.rferl.org/a/putin-erdogan-syria-iraq-talks-ankara/28761044.html>>

² U.S. Energy Information Administration, Turkey, 2017 m. vasario 2 d. <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TUR>>

Išvados bus apibendrinti tyrimo rezultatai, išskirti svarbiausi lūžiniai momentai bei aptarti tyrime išryškėję veiksniai, nulėmę stebimą fenomeną.

1. Literatūros apžvalga

Mokslinėje literatūroje Turkijos ir Rusijos dvišaliai santykiai dažnai yra vertinami remiantis neo-realistine tarptautinių santykių teorija. 2014 m. straipsnyje, Şener Aktürk šalių santykius apibūdina kaip „draugiškus silpnumo momentais, bet priešiškus išaugusios galios laikotarpiais“³. Teigiama, jog 90-ųjų pradžioje iširus Sovietų Sąjungai ir santykinai sumažėjus Rusijos ekonominei ir karinei galiai bei populiacijai, nebelikus bendrų sienų, Turkija pamažu ėmė atsikratyti Rusijos, kaip grėsmės, suvokimo ir 21-ojo amžiaus pirmajame dešimtmetyje ėmė gilinti ne tik ekonominį bendradarbiavimą, bet ir kai kuriais atvejais karinį. Anot autoriaus, tai lėmė ir Turkijoje išaugusios anti-vakarietiškos nuotaikos, susijusios su padidėjusiu didžiųjų valstybių kariniu aktyvumu regione (karas Irake) bei NATO partnerių paramos stoka Turkijai vystant karines technologijas.

2006 m. Şener Aktürk, nagrinėdamas Turkijos-Rusijos santykių po Šaltojo karo atvejį, paneigė liberalią tarptautinių santykių teoriją, iškeliančią institucionalizmo, demokratizacijos, prekybos ir vidaus politikos koalicijų reikšmę užsienio politikoje⁴. Jo teigimu, dalyvavimas bendrose tarptautinėse organizacijose nebuvo priežastis Rusijos ir Turkijos bendradarbiavimo išaugimui. Tuo tarpu autorius teigia, jog ne demokratizacijos, o būtent demokratijos nuosmukio abiejuose šalyse metu buvo pastebimas augantis valstybių tarpusavio bendradarbiavimas. Didėjančias prekybos apimtis tarp dviejų valstybių autorius teigia esant ne priežastimi, bet išaugusio geopolitinio suartėjimo pasekme. Galiausiai, autorius paneigia liberalios teorijos postuluojamą teiginį, jog kuriai nors šaliai palankios vidaus politikos koalicijos nulemia tarptautinį bendradarbiavimą su atitinkama šalimi; Aktürk teigimu, nei Turkijoje, nei Rusijoje dvišalių santykių atšilimo laikotarpiu nebuvo stiprių pro-rusiškų ir atitinkamai pro-turkiškų politinių koalicijų. Autorius konstatuoja, jog vienintelė hipotezė paaiškinanti Turkijos ir Rusijos santykių atšilimą ir bendradarbiavimo intensyvėjimą yra, ta, jog iširus SSRS išaugo santykinė Turkijos galia Rusijos atžvilgiu ir Rusija nustojo kelti tiesioginę grėsmę Turkijos saugumui. Akivaizdu, jog šiandien, Sirijos konflikto kontekste, kuriame Rusijos ir Turkijos santykiai pasiekė kulminaciją 2015 m. rudenį, įvykus trumpam, bet tiesioginiam dviejų valstybių kariniam susidūrimui, ši hipotezės atrodo netvirta ir ribota. SSRS žlugimas geopolitinės

---

³ Şener Aktürk, „Toward a Turkish-Russian Axis? Conflicts in Georgia, Syria, and Ukraine, and Cooperation over Nuclear Energy.” *Insight Turkey*, Vol. 16 / No. 4 /, 2014, 21.

<https://www.jstor.org/stable/26299398?seq=1#page_scan_tab_contents>

⁴ Şener Aktürk, „Turkish–Russian Relations after the Cold War (1992–2002).” *Turkish Studies*, 7:3, 2006, 337-364
<<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683840600891034>>

konkurencijos tarp dviejų valstybių toli gražu nepanaikino, todėl šį įvykį galima vertinti kaip būtiną, bet nepakankamą sąlygą dviejų valstybių energetinio bendradarbiavimo progresui. Nors akivaizdu, jog Šaltojo karo metui būdingo priešiško lygio nebeliko, tačiau geopolitiniai interesai išlieka skirtingi. Todėl būtina ieškoti ir kitų, ne tik Rusijos, išorės struktūrinių veiksnių.

Vieną detaliausių Turkijos energetinio saugumo faktoriaus jos užsienio politikoje analizių pateikia Pinar Ipek⁵. Nors jo straipsnyje nėra analizuojamas konkrečiai Turkijos – Rusijos santykių atvejis, jis aktualus, kadangi nubrėžia gan svarbią ribą šio tyrimo interesų laukui. Autorius analizuodamas Turkijos energetinio saugumo politiką 2004-2016 m. atskleidžia politinio elito normatyvines nuostatas užsienio politikos klausimais bei bendrus materialiuosius interesus tarp valdančiosios politinės partijos bei verslo. Turkijos energetinis bendradarbiavimas su tokiais šalimis kaip Iranas ir Rusija, anot autoriaus, yra susijęs su rizikomis trumpuoju laikotarpiu dėl didelių išėjimo kaštų. Anot autoriaus, dėl normatyvinių politinio elito nuostatų Turkijos energetinio saugumo situacija gali būti apibūdinama kaip „asimetriška priklausomybė“, politika pagrįsta „prienamumu patikimumo ir tvarumo sąskaita“. Tokią politiką, anot Ipek, nulėmė būtent valdžios normatyvinės nuostatos užsienio politikoje ir bendri interesai su šalies verslu. Nors Ipek aiškinimas skamba įtikinamai, vis dėlto jis apima per siaurą kontekstą. Akivaizdu, jog normatyvinės politinio šalies elito nuostatos užsienio politikos klausimais nėra joks iš dangaus nukritęs faktorius. Tai yra nuolat besikeičiančios tarptautinės sistemos, santykių su kitais jos žaidėjais ir atitinkamo savęs pozicionavimo sistemoje padarinys. Ipek puikiai išnagrinėjo vidinių faktorių įtaką Turkijos energetinei politikai, tačiau išorės struktūriniai veiksniai, lemiantys bendradarbiavimą su Rusija, lieka neišanalizuoti. Be jų neįmanomas pilnavertis problemos paaiškinimas.

Panašių išvadų prieina ir kiti autoriai, kalbėdami apie Turkijos-Rusijos ekonominius/energetinius santykius. Pavyzdžiui Ziya Onis daro išvadą, jog dvišalis bendradarbiavimas yra asimetriškas, labiau naudingas Turkijai, todėl ilguoju laikotarpiu ji taps labiau priklausoma nuo Rusijos ir mažiau atspari jos įtakai.⁶ Ziya Onis Turkijos ir Rusijos santykius apibūdina kaip turinčius labai aiškias ribas tarp skirtingų bendradarbiavimo sričių, kitaip tariant abi valstybės sugeba išlaikyti ekonominius ir energetinius tarpusavio ryšius nepaisant ryškių nesutarimų geopolitiniais klausimais. Autorius pabrėžia, jog Turkija yra žymiai stipriau priklausoma nuo prekybos su Rusija, negu *vice versa*, tačiau Rusijai Turkija yra svarbi gamtinių dujų importuotoja ir potenciali tranzitinė valstybė jų tolesniam eksportui.

---

⁵ Pinar Ipek, „The Role of Energy Security in Turkish Foreign Policy (2004-2016)“, Kn. P. Gozen Ercan (ed.), *Turkish Foreign Policy: International Relations, Legality and Global Reach*. Palgrave Macmillan, 2017, 173-194.

⁶ Ziya Onis, Yılmaz, Şuhnaz, „Turkey and Russia in a shifting global order: cooperation, conflict and asymmetric interdependence in a turbulent region.“ *Third World Quarterly*. 37. 1-25. <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01436597.2015.1086638?journalCode=ctwq20>>

Daugelis autorių, nagrinėjančių Turkijos-Rusijos santykius, kaip reikšmingą kintamąjį pabrėžia Vakarų politiką regiono atžvilgiu. Tai suponuoja, jog šie autoriai laikosi struktūrinio neo-realizmo teorijos principų aiškindami Turkijos-Rusijos santykius. Suat Kiniklioğlu ir Valeriy Morkva pagrindiniu faktoriumi Turkijos-Rusijos santykių dinamikoje įvardija abiejų šalių santykius su JAV ir Europos Sąjunga⁷. Autoriai teigia, jog Turkijai tradiciškai būdinga labai realistinė užsienio politikos prieiga, kuri yra nesuderinama su didžiųjų Vakarų valstybių vykdoma „demokratijos sklaida“ pasaulyje. JAV karas Irake, turėjęs neigiamą poveikį Turkijai, ir ES aktyvumo stoka stiprinant sanglaudą, paskatino Turkiją užsienio politikoje labiau orientuotis link Rusijos. Autoriai teigia, jog sustiprėjęs Rusijos ir Turkijos bendradarbiavimas yra nulemtas gynybinių motyvų, susijusių su saugumo iššūkiais kaimyninėse valstybėse ir Vakarų politika regiono atžvilgiu.

Richard Weitz viena vertus Turkijos-Rusijos santykius vertina kaip istoriškai priešiškus dėl ilgametės Turkijos ir Sovietų Sąjungos priklausomybės priešiškiems kariniams blokams, tačiau kita vertus kaip įgaunančius naują dinamiką po 1990-ųjų, išnykus tiesioginei SSRS grėsmei ir pakitus Turkijos vaidmeniui NATO bloke⁸. Weitz Rusijos ir Turkijos energetikos santykius apibūdina kaip „demonstratyvią draugystę su subtilia konkurencija“. Kitaip tariant, Rusija Turkiją suvokia kaip savo pagrindinę partnerę pietrytinėje Europoje eksportuojant dujas, tačiau tuo pat metu supranta, jog Vakarai lygiai taip pat gali naudotis Turkija, kaip tranzitine valstybe, importuojant energetinius išteklius iš Kaspijos baseino, apeinant Rusiją ir stiprinant Europos ir Turkijos energetinę nepriklausomybę nuo jos. Autorius pabrėžia, jog nepaisant egzistuojančių nesutarimų dėl Kalnų Karabacho, Turkija ir toliau bus linkusi vykdyti į Rytus ir visų pirmą į Rusiją orientuotą užsienio politiką dėl nesėkmingos integracijos į ES ir problemiškų santykių su JAV.

Gan kompleksiską aiškinimą pateikia Nuray Ibryamova ir Mehtap Kara. Jie Turkijos-Rusijos santykius aiškina remiantis neo-klasikinio realizmo ir, iš dalies, konstruktyvizmo teorijomis. Remdamiesi pirmąją teorija autoriai akcentuoja struktūrinių galios veiksnių, individų, visuomenės ir valdžios santykių reikšmę. Pagal antrąją teoriją pabrėžiama valstybių identiteto reikšmė dvišaliuose santykiuose. Autoriai pabrėžia, jog Putino ir Erdogano režimai pasižymi stipria lyderyste, leidžiančia abiejų valstybių prezidentams turėti didelę įtaką visuomenių atžvilgiu ir formuoti valstybių identitetus tiek vidaus politikos klausimais, tiek formuojant valstybės interesus užsienio politikoje. Abi valstybės save tarptautinėje sistemoje mato kaip reikšmingas galias. Vidurio Rytų regiono atveju tai lemia jų tarpusavio konkurenciją. Tačiau tuo pat metu tiek Rusija, tiek Turkija siekia priešintis JAV, kaip globalaus hegemono įtakai, todėl šiuo požiūriu jų interesai turi tam tikrų bendrumų.⁹ Iš

⁷ Suat Kiniklioğlu, Valeriy Morkva, „An anatomy of Turkish–Russian Relations.“ *Southeast European and Black Sea Studies*, 7:4, 2007, 533-553. <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683850701726013>>

⁸ Richard Weitz, “Russian-Turkish Relations: Steadfast and Changing”, *Mediterranean Quarterly* 21:3, 2010, 61-85 <https://www.researchgate.net/publication/254955422_Russian-Turkish_Relations_Steadfast_and_Changing>

⁹ Nuray Ibryamova and Mehtap Kara, “Russia and Turkey: Power, Individuals, and Identities in the Syrian Conflict” in R.E. Kanet (ed.), *The Russian Challenge to the European Security Environment*, 2017, 235-257.

tiesų, sunku nesutikti ir ignoruoti faktą, jog tiek Turkijai, tiek Rusijai daugiapolė tarptautinės politikos sistema yra priimtinesnė negu tokia, kurioje dominuoja JAV. Tą pagrindžia pastarųjų metų abiejų šalių prezidentų retorikos. Vis dėlto, tai yra tiesiog abstraktus principinis požiūris į tarptautinių santykių struktūrą, kuris nesuponuoja jokių konkrečių bendrų geopolitinių interesų.

Galiausiai, ko gero išsamiausią Rusijos-Turkijos santykių po Šaltojo karo (1991-2016 m.) analizę per pastaruosius metus galima priskirti Didem Ekinci¹⁰. Ekinci straipsnyje ne tik aiškiai įvardijama ekonominio Rusijos ir Turkijos bendradarbiavimo reikšmė dvišaliams santykiams, bet ir pačia struktūra jo atlikta analizė yra panaši į metodą, kuris bus taikomas šiame darbe. Ekinci savo straipsnyje išskiria ir nuosekliai išanalizuoja po Šaltojo karo vykusius konfliktus (Čečėnijoje, Kalnų Karabache, 2008-ųjų Gruzijos konflikte, Ukrainos-Rusijos konflikte bei Sirijos pilietiniame kare), kuriuose susikirto Rusijos ir Turkijos geopolitiniai interesai, bet, nepaisant to, darbiniai santykiai buvo išsaugoti nesutarimus nustumiant į antrą planą. Autorius teigia, jog tiek Rusija, tiek Turkija yra linkusios į regionalizmą ir prioritetą teikia šalių kaimynystei, o save mato kaip tam tikrą lyderį mažesnių politinių subjektų atžvilgiu. Kadangi Rusija ir Turkija pačios yra beveik kaimynės, tai neišvengiamai lemia geopolitinį priešišumą, kurį autorius ir atskleidžia per 5 konfliktus. Tuo pat metu, pabrėžia autorius, ekonominiai saitai tarp valstybių, kurių pagrindinė dedamoji yra energetika, tarnauja kaip darbinių santykių išlaikymo varomoji jėga, neleidžianti geopolitiniams nesutarimams dvišaliuose santykiuose užimti svarbesnę vietą. Nors autorius neanalizuoja gilesnių tokios dviprasmės santykių būklės priežasčių, jis teigia, jog ekonominiai saitai tarp valstybių yra ne pasirinkimo, bet greičiau kitų alternatyvų nebuvimo padarinys. Straipsnis puikiai atskleidžia ekonominio bendradarbiavimo dvišaliuose santykiuose reikšmę, tačiau neatskleidžia, kokios yra tokio paradokso priežastys.

Nors egzistuoja platus Turkijos politiką Rusijos atžvilgiu nagrinėjančios mokslinės literatūros spektras ir joje dažnai aptariami tiek geopolitiniai, tiek energetiniai aspektai, tačiau mokslinių darbų, kurie paaiškintų dviejų šalių santykiuose egzistuojantį dviprasmiškumą, atrasti nepavyko. Šio darbo problemoje keliamas klausimas būtent tą dviprasmiškumą ir aktualizuoja. Kaip galima matyti iš atliktos literatūros apžvalgos, dauguma autorių konstatuoja šio dviprasmiškumo egzistavimą ir netgi mėgina daryti tam tikras su tuo susijusias implikacijas ateičiai, todėl savaime tai nėra naujai atrasta problema. Vis dėlto, jos priežastys nėra iš esmės išnagrinėtos.

Iš atliktos literatūros apžvalgos galima išskirti pagrindinę Turkijos užsienio politikos tyrimuose egzistuojančią spragą. Tai yra išsamios **išorės veiksnių**, skatinančių Turkiją išlaikyti ir net gilinti bendradarbiavimą su Rusija energetikos srityje, analizės nebuvimas. Nors Turkijos santykiai su Vakarais yra dažnas tyrimų objektas, vis dėlto nėra išnagrinėta kaip Vakarų politika Turkijos ir

---

¹⁰ Didem Ekinci, "Russian-Turkey Relations (1991-2016): Diverging Interests and Compelling Realities" in P. Gozen Ercan (ed.), *Turkish Foreign Policy*, 2017, 151-172.

regiono atžvilgiu darė įtaką pastarosios politikai Rusijos atžvilgiu po Šaltojo karo besiformavusioje (ir tebesiformuojančioje) tarptautinėje sistemoje. Kaip galima matyti iš literatūros apžvalgos, energetinio bendradarbiavimo mastai tarp dviejų šalių jau yra aiškiai atskleisti. Be to yra darbų ir nagrinėjančių Turkijos vidinius veiksmus, kurie lemia tokį bendradarbiavimą. Todėl šio darbo užduotimi tampa atskleisti struktūrinius išorės veiksmus, t.y. susijusius su Turkijos santykiais su Vakarų galios centru ir Rytų galios centru.

2. Teorinis pagrindas

Šio tyrimo atveju pasirinkta remtis J. Mearsheimer neo-realistiniu tarptautinių santykių suvokimu, apibūdinančiu didžiųjų valstybių elgesį. Literatūros apžvalgoje išryškėjo, jog dauguma mokslininkų, analizuojančių Turkijos užsienio politiką, remiasi būtent neo-realistine teorine prieiga. Dažniausiai remiamasi prielaida, jog tarptautinėje politikoje egzistuoja tam tikra struktūra, kurios subjektai – valstybės – pasižymi skirtingais pajėgumais, kurie ir apsprendžia santykį tarp šių subjektų. Tik vienas iš aptartų darbų rėmėsi akivaizdžiai ne neo-realistiniu aiškinimu, tačiau jame buvo daugiau dėmesio skiriama šalies vidaus, ne išorės, veiksniams, kurie formuoja atitinkamą Turkijos užsienio politiką. Šiuo atveju, siekiant jog darbas ne tik pateiktų naujų įžvalgų tyrimo teminiame lauke, bet derėtų šalia jau Turkijos užsienio politikos tyrimų, pasirinkta remtis būtent neo-realistine TS prieiga.

Neo-realizmas kaip TS aiškinanti teorija susiformavo Šaltojo karo kontekste, siekiant moksliniais metodais paaiškinti susiformavusią tarptautinę sistemą, kurios pagrindinis bruožas buvo dipole galios koncentracija pagrįstas pasaulis. Neo-realistai koncentravosi ties Sovietų Sąjungos ir JAV konfliktinių santykių tyrimais. Galime teigti, jog neo-realizmas, kaip TS teorija, buvo savotiška reakcija į to meto tarptautinės politikos realijas. Pavyzdžiui, neo-realizmu pradininku laikomas Kennethas Waltzas, šalia kitų tam metui aktualių tyrimų, remdamasis struktūrine analize aiškino kodėl SSRS ir JAV priešiškus sukūrė sąlyginai stabilią ir taikią tarptautinę sistemą¹¹.

Vis dėlto, 1990-aisiais, žlungant 45 metus gyvavusiai sistemai ir baigiantis Šaltajam karui, neo-realizmo teorija, kuri koncentravusi būtent ties Šaltojo karo aiškinimu, susidūrė su egzistenciniu iššūkiu prarasti savo aktualumą. Būtent tuomet iškilo Johnas Mearsheimeris, kuris 1990 m. straipsnyje teigia, jog neo-realizmas yra teorija tinkanti aiškinti bet kuriuos istorinius pasaulio politikos etapus, o ne tik Šaltąjį karą¹².

---

¹¹ Robert Jackson, Georg Sørensen, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. 5-as leid. Oxford: Oxford University Press, 2013, 82

¹² John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War." *International Security*, Vol. 15, No. 1., 1990, 5-56. <https://www.jstor.org/stable/2538981?seq=1#page_scan_tab_contents>

Pagal Mearsheimerio neo-realizmą TS sistema remiasi 5 pamatinėmis prielaidomis, kurios formuoja valstybių elgesį. Pirma, TS sistema yra anarchiška, kadangi joje neegzistuoja jokia aukštesnė už valstybės suvereną valdžią. Antra, didžiosios valstybės neišvengiamai disponuoja puolamaisiais kariniais pajėgumais, kurie suteikia potencialą joms viena kitą sunaikinti. Trečia, viena valstybė niekad negali būti tikra dėl kitos valstybės intencijų. Ketvirta, išgyvenimas yra pamatinis didžiųjų valstybių interesas. Penkta, valstybės yra racionalūs veikėjai, strategiškai mąstantys apie savo aplinką ir išgyvenimą joje.¹³ Šio TS teoretiko prieiga pasirinkta dėl to, jog jis skiria išskirtinį dėmesį valstybių bendradarbiavimui nuolatos tarptautinėje sistemoje vyraujančios baimės ir nenuspėjamumo sąlygomis. Būtent tokia būklė labiausiai primena Turkijos politikos Rusijos atžvilgiu atvejį. Jo teigimu, tarptautiniuose santykiuose bendradarbiavimu suinteresuoti gali būti ne tik sąjungininkai, bet ir konkurentai. Istorijoje galima rasti ne vieną pavyzdį, kai tarp valstybių vyko bendradarbiavimas, tačiau tai nesustabdė jų po kelių metų pradėti kariauti tarpusavyje. Todėl jokios bendradarbiavimo apimtys negali garantuoti, jog valstybės ilginiui iš esmės nustos varžytis tarpusavyje¹⁴.

Taigi, galima matyti, jog Mearsheimerio neo-realistinė teorija daug ką pasako apie santykį tarp Turkijos ir Rusijos bei atliepia daugelio analitikų aiškinimus: dviejų valstybių santykiai yra pagrįsti gaunama nauda, maksimaliu egzistuojančių galimybių išnaudojimu, todėl visai realu, jog valstybės gali bendradarbiauti ir nebūdamos geopolitinėmis sąjungininkėmis. Vaizdingiau apibūdinti Turkijos ir Rusijos santykį galima panaudojant žodžius iš legendinio filmo „Krikštatevis“ antrosios dalies, kuriais nusakomi verslo santykiai tarp mafijos vadų: „*Your father **did** bussines with Hyman Roth, your father **respected** Hyman Roth, but your father **never trusted** Hyman Roth.*“ Atitinkamai galima sakyti, jog Turkija sutinka prekiauti su Rusija, Turkija gerbia Rusija, bet Turkija niekada nepasitiki Rusija. Todėl šiame tyrime bus mėginama atsakyti, dėl kokių išorinių veiksnių Turkija iš esmės nepasitiki Rusija, bet nepaisant to intensyviai bendradarbiauja su ja.

3. Darbo metodologija

Siekiant rasti atsakymą į probleminį tyrimo klausimą bus taikomas tarptautinių santykių tyrimuose gana dažnas atvejo studijos („case study“) metodas. Pagal apibrėžimą, atvejo studija yra tam tikro praeities epizodo aprašymas su plačiu kontekstu, kuriame atskleidžiami nepriklausomus ir priklausomus kintamuosius jungiantys procesai. Šiame tyrime atvejo studija bus atliekama remiantis „proceso atsekimo“ („*process-tracing*“) technika. „Proceso atsekimas“ yra bandymas sujungti procese veikiančias potencialas priežastis, stebimas atvejo praeities epizoduose,

---

¹³ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of the Great Power Politics*. New York: W.Norton & Company, 2001, 32-33

¹⁴ Ten pat, 53.

su rezultatu ar padariniu, kuris gali būti stebimas duotuoju momentu. Tai daugelio tarptautinių santykių tyrimų patikrinta kokybinės analizės technika, kuri padeda įrodyti kaip kintamieji sąveikauja vienas su kitu. Trumpai tariant, „proceso atsekimas“, kaip tyrimo technika, leidžia iširti kokie priežastiniai mechanizmai sukėlė konkretų rezultatą tiriamame atvejuje ir taip skaitytoji suteikti gilesnį atitinkamo atvejo supratimą¹⁵ bei paaiškinti atvejuje egzistuojančios paradoksus ar kitokius neįprastus reiškinius, kurie, vertinant atvejį paviršutiniškai, gali atrodyti logiškai nepaaiškinami ir prieštaringi.

Atvejo tyrimui pasirinktas stebėjimo laikotarpis nuo 1994 m. iki 2016 m. Pradžios taškas pasirinktas siekiant, kad tyrimas būtų orientuotas ties *šiuolaikinės* Turkijos politika *šiuolaikinės* Rusijos atžvilgiu. 1994 m. žymėjo naujos užsienio politikos strategijos tiek Rusijoje, tiek Turkijoje įgyvendinimo pradžią. Kaip pastebi Ekinci, tiek Rusijoje, tiek Turkijoje 1993 m. buvo priimtos naujos užsienio politikos doktrinos, orientuotos į regionalizmą ir aktyvią politiką artimojo užsienio atžvilgiu¹⁶. Todėl logiška, jog pirmi metai, kai yra pilnai vykdomas praktinis tokios politikos įgyvendinimas yra 1994-ieji. 2016 m., kaip paskutiniai tyrimo laikotarpio metai, pasirinkti atsižvelgiant į tai, kad tyrimo atlikimo metu kai kurie 2017 m. duomenys vis dar yra neprieinami.

Šio tyrimo atveju stebimas rezultatas yra Turkijos politika Rusijos atžvilgiu duotuoju momentu, o konkrečiau, energetinio bendradarbiavimo geopolitinės konfrontacijos sąlygomis fenomenas. Fenomeno priežasčių šiame tyrime bus ieškoma tiriant struktūrinius išorės veiksnius, kurie darė įtaką Turkijos užsienio politikai ir privedė prie stebimo rezultato. Kalbant paprasčiau, bus tiriama, kokie išorės procesai skatino Turkiją didinti savo bendradarbiavimą su Rusija ir keitė santykių būklę nuo 1994 m. iki 2016 m. Kadangi šis tyrimas remiasi neo-realistine TS teorija, atsakymų į klausimus jame bus ieškoma visų pirma per tarptautinės sistemos struktūros analizę. Todėl išorės veiksnių tyrimo pagrindas bus dviejų Turkijai aktualių struktūrinių galios centrų – JAV ir Rusijos – politikos Turkijos atžvilgiu analizė. Kalbant paprasčiau, atsakymo į klausimą, kodėl Turkija gilina energetinį bendradarbiavimą su Rusija bus ieškoma analizuojant Turkijos santykius su dvejais tarptautinės sistemos galios centrais, kurie yra aktualūs Turkijai, t.y. JAV ir Rusija. Galima sakyti, jog tai bus tyrimas, kuriame nuosekliai laiko atžvilgiu bus aiškinama, kaip santykiai su šiais dviem galios centrais, tarp kurių yra Turkija - veikė pačios Turkijos energetinio bendradarbiavimo su Rusija progresą. Laiko atžvilgiu tyrimas bus suskirstytas į tris laikotarpius, vertinant kintančius Turkijos santykius su Rusija ir JAV: 1) 1994-2000 – santykių su Rusija reabilitavimas bandant išlaikyti draugiškus santykius su JAV pasikeitusioje pasaulio tvarkoje; 2) 2001-2009 – Erdogano eros Turkijoje pradžia, santykių su Vakarais atšalimas ir pragmatiškų santykių su Rusija kūrimas; 2010-

---

¹⁵ Christopher Lamont, *Research Methods in International Relations*. London: Sage Publications Ltd, 2015, 135.

¹⁶ Ekinci, 153-153, 156-157.

2016 – geopolitinės konfrontacijos su Rusija atsinaujinimas išlaikant energetinio bendradarbiavimo progresą.

JAV ir Rusija, kaip galios centrai, pasirinkti neatsitiktinai, o būtent suvokiant jų ekonominę ir geopolitinę reikšmę po Šaltojo karo susiformavusioje tarptautinėje sistemoje. Be abejo, galima būtų išskirti bei nagrinėti ir kitų reikšmingų galios centrų naujojoje pasaulio tvarkoje, tokių kaip Kinija, Indija ar Iranas, įtaką Turkijos užsienio politikos prioritetams. Vis dėlto, tai būtų netikslinga dviem atžvilgiais. Pirma, tokią prieigą apriboja šio darbo apimties rėmai ir elementarus suvokimas, jog viename darbe mėginant paaiškinti viską, nepaaiškinama nieko. Antra, remiantis pasirinkta neo-realistine TS teorine prieiga, būtina suvokti platesnį Turkijos užsienio politikos kontekstą, jos geopolitinę padėtį tarp Rytų ir Vakarų galios centrų. Tai neišvengiamai įspraudžia Turkiją tarp pranašesnių galios centrų, visų pirmą geografiškai artimesnės Rusijos įtakos sferos ir iš kitos pusės esančios karinės sąjungininkės JAV, kuri, kaip valstybės, yra labai įtakinga bet kuriame pasaulio regione. Tai suvokus akivaizdu, jog Indija, Kinija ir panašūs galios centrai atlieka tik antrinį vaidmenį Turkijos užsienio politikoje.

Taikant proceso atsekimo techniką ir analizuojant išorės veiksnių įtaką bus remiamasi pirminiais (oficialūs pareiškimai, politinių lyderių kalbos bei jų raštai, valstybės tarnybų dokumentai ir ataskaitos, oficiali statistika) ir antriniais šaltiniais (analitikų įžvalgos, žiniasklaidos pranešimai, tyrimai). Atlikus analizę, išvadose apibendrinant tyrimo rezultatus bus konkrečiai išskirti svarbiausi išorės faktoriai arba lūžiniai taškai, paskatinę Turkiją plėtoti energetinį bendradarbiavimą su Rusija ir privedę prie šiandieninės situacijos.

4. Atvejo studija: išorės veiksnių įtaka Turkijos energetiniam bendradarbiavimui su Rusija

Prieš pradėdant išorės veiksnių analizę aiškumo dėlei verta trumpai apžvelgti Rusijos-Turkijos bendradarbiavimą bei jo užuomazgas, egzistavusias iki 1994 m. Pirma energetinio bendradarbiavimo sutartis tarp šalių buvo pasirašyta 1984 m. rugsėjo 18 d. Pagal ją nuo 1987 m. Sovietų Sąjunga numatė pradėsianti pardavinėti Turkijai gamtines dujas tiekiant jas per „Vakarų linijos“ („Trans-Balkanų“) dujotiekį, kertantį Bulgariją ir Rumuniją. Pirmosios dujos „Vakarų linija“ į Turkiją atkeliavo 1988 m. Pirmaisiais metais dujotiekiu importuotų iš Rusijos dujų kiekis tebuvo 1,5 mlrd. m³, tačiau 1994 m. iš Rusijos importuota buvo jau apie 5 mlrd. m³, kas sudarė ir didžiąją dalį suvartojimo¹⁷. Įdomu tai, jog iki pat 1995 m. už dujas ir kitas importuojamas žaliavas iš Rusijos

---

¹⁷ Okan Yardımcı, „Energy Cooperation in the History of Turkish-Russian Relations“. *Natural Gas World*, 2015 liepos 17 d. <www.linkedin.com/pulse/energy-cooperation-history-turkish-russian-relations-okan-yard%C4%B1mc%C4%B1/>

Turkija atsiskaitydavo ne pinigais, o įvairios rūšies produkcija: tabaku, lazdynų riešutais, citrusiniais vaisiais, medvilnė, oda ir kitomis prekėmis.¹⁸ Akivaizdu, jog tokie barteriniai tarptautiniai mainai Turkijai buvo labai naudingi, kadangi nereikalavo pirmiau realizuoti savo produkcijos rinkoje tam, kad pinigais atsiskaityti rusams už dujas, kurių vartojimas Turkijoje ženkliai augo kiekvienais metais. Žlugus Sovietų Sąjungai, Rusija tapo jos teisių perėmėja ir esminių pasikeitimų 1984 m. sudarytoje sutartyje neįvyko – dujų eksportas į Turkiją toliau augo.

Taigi, 1994 m. tarp Turkijos ir Rusijos jau egzistavo tam tikras energetinis bendradarbiavimas. Sovietų Sąjunga ir vėliau Rusija Turkijai pardavinėjo gamtines dujas gana palankiomis sąlygomis. Juo labiau, kad 1984 m. sutartis buvo sudaryta tarp šalių vyriausybių, ne tarp privačių subjektų. Dėl to galima implikuoti, jog jau tuomet šis energetinis bendradarbiavimas Rusijai turėjo ir tam tikrą politinę reikšmę. Tuo tarpu Turkija, kurioje augo tiek gamtinių dujų vartojimas šalies viduje, tiek eksportas iš Rusijos, darėsi vis labiau priklausoma nuo didžiosios kaimynės išteklių. Tai būtina suvokti pradėdant kalbėti apie tai, kaip skirtingi išorės veiksniai darė įtaką Turkijos užsienio politikai nuo 1994 m.

4.1.1994-2000 m.: Turkija pakitusioje pasaulio tvarkoje: problemiški santykiai su Rusija ir bandymas tęsti draugystę su JAV

Žlugus Sovietų Sąjungai 90-ųjų pradžioje Turkijos reikšmė NATO saugumo struktūroje iš esmės pasikeitė. JAV teikiama reikšmė Turkijos saugumui pasikeitė Kaukaze susikūrus trims naujoms savarankiškomis respublikoms ir atsiradus santykių su naujais partneriais perspektyvoms. Praktikoje JAV teikiamas prioritetas Turkijos saugumui ir vystymuisi pasireiškėdavo reikšmingomis ekonominės ir karinės paramos apimtimis. Po Antrojo pasaulinio karo Turkija buvo ekonomiškai nusilpusi valstybė su neišvystyta pramone ir infrastruktūra, todėl parama iš Vakarų sąjungininkų, visų pirma JAV, buvo vienas iš pagrindinių motyvų paskatinusių Turkiją tapti NATO nare 1952 m.¹⁹ Dar 80-aisiais JAV Centrinė žvalgybos valdyba pripažino, jog karinė ir ekonominė parama Turkijai yra pagrindinis faktorius atgrasant ją nuo bendradarbiavimo su SSRS, kadangi stipriai prisideda prie jos silpnos pramonės ir pasenusios ginkluotės modernizavimo²⁰. Tačiau žlungant Sovietiniam blokui – Nr.1 grėsmei regione – JAV politikai nebeįžvelgė prasmės toliau palaikyti ekonominės ir karinės pagalbos apimtį Šaltojo karo lygyje ir pradėjo jas palaipsniui mažinti

---

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ George S Harris, *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-1971*. Washington: American Enterprise Institute, 1972, 71-75.

²⁰ Sol W. Sanders, „More military aid for Turkey will keep Russia at bay”. *CIA, JAV*, 1983 kovo 28 d.

<<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85M00364R002204240019-1.pdf>>

kol galiausiai 1998 m. paramos teikimas buvo galutinai nutrauktas²¹. 1990 m. JAV politinio elito tarpe jau egzistavo suvokimas, jog Turkija yra pastatyta ant kojų ir jos šelpimo laikas baigėsi. Geopolitinis kontekstas tokį požiūrį tik stiprino – Rusija buvo nusilpusi, jos įtaka pasaulyje sumažėjusi, o po-sovietinėje erdvėje susikūrė naujos valstybės, į kurias Vakaruose buvo žiūrima kaip į potencialiai naujas partneres. Be to, karinę paramą Turkijai skatino mažinti ir suaktyvėję konfliktai su kurdais, kurių metu Turkijoje padažnėjo žmogaus teisių pažeidimai (1992-1996)²². Akivaizdu, jog Sovietų Sąjungos iširimas buvo ne tik galimybė naujų santykių pradžia tarp Rusijos bei Turkijos, bet ir iššūkis Turkijos-JAV santykiams.

Nepaisant 80-aisiais susiformavusio bendradarbiavimo energetikos srityje, 90-ųjų pirmoji pusė ir vidurys buvo gana komplikotas etapas Turkijos-Rusijos santykiuose ir, nepaisant pakitusios geopolitinės situacijos regione, labiau palankus laikotarpis Turkijos-JAV santykiuose. Tokią santykių konjunktūrą tuo metu nulėmė Kaukaze vykstantys du reikšmingi po-sovietiniai konfliktai – Karabacho karas (1992-1994) ir Pirmasis Čečėnijos karas (1994-1996) – kuriuose Turkija ir Rusija iš esmės palaikė skirtingas kariaujančias puses, nors tiesioginio tarpusavio konflikto ir nebuvo (situacija, kuri anglų k. įvardijama kaip „*proxy war*“). Tuo pat metu gerų santykių su JAV pamatu tapo Persų įlankos karas, kuriame Turkija vienareikšmiškai parėmė JAV ir pasmerkė Sadamo Huseino karinę akciją prieš Kuveitą. Taip pat JAV aktyviai rėmė Turkiją derybose dėl narystės ES, narystė kurioje tuo metu Turkijos užsienio politikoje buvo viena didžiausių ambicijų. Galiausiai ir energetikos srityje, Turkiją bei JAV siejo nemažai bendrų interesų, visų pirmą siekis vystyti importą iš gausius gamtinius išteklius turinčių naujųjų Kaspijos jūros valstybių.

Vis dėlto, tarpusavio pasitikėjimą tarp JAV ir Turkijos menkino dviprasmiška JAV pozicija kurdų separatistų atžvilgiu. 90-ųjų vidurys buvo ypatingai neramus periodas kurdų teritorijose šiaurės Irake. 1994-aisiais ten prasidėjo ginkluotas konfliktas tarp dviejų kurdų politinių grupuočių, susidariusi situacija sustiprino teroristinės organizacijos Kurdistano darbininkų partijos (KDP) pozicijas regione, o tai ypatingai padidino terorizmo pavojų Turkijos teritorijoje. Dėl šios priežasties 1995 m. Turkija pasiuntė 35 tūkstančius karių į šiaurės Iraką kovoti su KDP kovotojais. Viena vertus, JAV, kuri tradiciškai stengdavosi apsaugoti kurdus, nusprendė palaikyti Turkijos intervenciją. Valstybės sekretoriaus pavaduotojas Richardas Holbrooke'as tuomet pasakė, jog Turkijos saugumas yra susijęs su Europos saugumu, todėl jos įsikišimas į šiaurės Iraką vykstantį konfliktą yra pateisinamas²³. Kita vertus, JAV Kongresas susidūrė su spaudimu iš žmogaus teisių ir ginklų kontrolės lobistų, kurie suvieniję jėgas su anti-turkiškai nusiteikusia armėnų ir graikų

---

²¹ George S. Harris, „U.S.-Turkish Relations.” Kn. Alan Makovsky, Sabri Sayri (sud.), *Turkey's New World: Changing Dynamics in Turkish Foreign Policy*. Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2000, 189.

²² Kemal Kirisci, „Turkey And The United States: Ambivalent Allies.” *MERIA Journal*, Volume 02, Number 04, 1998. <<http://www.rubincenter.org/1998/11/kirisci-1998-11-03/>>

²³ Isa Afacan, “Turkish-American Relations in the Post-Cold War Era, 1990-2005”, Daktaro disertacija, Tarptautinis Floridos universitetas, 2011, 86. <<http://digitalcommons.fiu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1427&context=etd>>

lobistais 90-ųjų viduryje privertė Kongresą visiškai nutraukti karinę paramą Turkijai, sumažinti bendrai skiriamos paramos vertę, o likusią paramą orientuoti ties žmogaus teisių padėties gerinimu²⁴. Tokia situacija labai erzino ir ribojo Turkijos valdžią, kuri kurdų klausimą sprendė visų pirma ginkluotu būdu. Susierzinimas ir nepasitenkinimas JAV politika ypatingai didėjo matant, jog ir pačios JAV nevengia ginkluotu keliu spręsti tarptautinių problemų kituose regionuose.

Nevienareikšmiškų rezultatų turėjo ir tai, jog 90-aisiais Klintono administracija užsiėmė itin aktyviu Turkijos narystės ES lobizmu. Ne be JAV paramos bei užtarimo 1995 m. tarp ES ir Turkijos buvo pasirašyta sutartis, leidžianti vykdyti prekių ir paslaugų mainus be muitų²⁵. Vis dėlto 1997 m. ES viršūnių susitikime Liuksemburge tapo aišku, jog net JAV pastangų nepakanka europiečiams įtikinti, jog Turkija gali tapti europietiška valstybe. Šis susitikimas, galima sakyti, buvo lūžinis momentas ne tik ES-Turkijos santykiuose, bet ir turėjo ilgalaikių pasekmių Turkijos santykiams su JAV, kadangi tapo aišku, jog JAV politika nebėra pakankamai pajėgi padėti Turkijai išspręsti nesutarimų su partneriais Europoje ir užtikrinti, jog vyktų tolesnė, neapsiribojanti tik naryste NATO, Turkijos integracija į Vakarų Europą. Susitikimo metu buvo patvirtinti visų 11 kandidačių derybų dėl prisijungimo prie ES prašymai. Išskyrus Turkijos, kuriai buvo paliktos tam tikros suartėjimo su ES perspektyvos, tačiau be jokių konkrečių datų ir reikšmingų įsipareigojimų. Pagrindinė oficiali priežastis, vertinant tuometinio susitikimo organizatoriaus J.C. Junckerio žodžius, buvo nepatenkinama žmogaus teisių padėtis Turkijoje²⁶. JAV atstovai jau kuris laikas iki susitikimo atsargiai vis užsimindavo turkų atstovams, jog būtina atsižvelgti į žmogaus teisių stebėtojų pastabas, tačiau tuometinis premjeras Mesutas Yilmazas leido suprasti, kad tarptautinių stebėtojų nuomonė jam nelabai rūpi ir atsakė, jog negali kištis į teismų darbą ir trukdyti jiems kovoje su religiniu fundamentalizmu ir kurdų terorizmu.²⁷ Turkijos visuomenėje buvo suvokta, jog durys į Vakarų Europą jai niekada nebus pilnai atviros, ir net JAV nebus pajėgi perkalbėti atsigavusių, suklestėjusių ir savarankiškai mąstančių Vakarų Europos šalių, kurios nemato Turkijos, kaip potencialios savo prestižinio klubo narės.

Mažėjanti JAV karinė ir ekonominė parama, abejonių kelianti JAV įtaka naujai besiformuojančioje tarptautinėje galios struktūroje ir miglotos santykių su ES partneriais perspektyvos Turkijai siuntė aiškų signalą, jog ji, norėdama ir toliau išlaikyti savo pramonės, infrastruktūros, ir ekonomikos vystymosi bei kariuomenės modernizavimo tempus, privalo ieškoti naujų ekonominių partnerių ir gilinti bendradarbiavimą su esamais, visų pirma Rusija ir Islamo pasauliu. Palaikyti pramonės vystymosi tempams buvo reikalingi gausūs energijos ištekliai, visų

---

²⁴ Kirisci. <<http://www.rubincenter.org/1998/11/kirisci-1998-11-03/>>

²⁵ Afacan, 94-95.

²⁶ Stephen Kinzer, „Turkey, Rejected, Will Freeze Ties to European Union.“ *New York Times*, 1997 gruodžio 15 d. <<http://www.nytimes.com/1997/12/15/world/turkey-rejected-will-freeze-ties-to-european-union.html>> [Žiūrėta 2018-03-26]

²⁷ Ten pat.

pirma nafta ir dujos, kurių šaltiniai Turkijoje buvo labai maži. Tuo pačiu metu po-sovietinėje erdvėje buvo susikūrusios naujos ekonomiškai atviros valstybės, tame tarpe ir Rusija, kurios šių resursų turėjo apščiui ir dėl to buvo potencialios energetinio bendradarbiavimo partnerės. JAV tai puikiai suvokė ir rėmė Turkiją mezgant ryšius su potencialiai geopolitiškai draugiškomis po-sovietinėmis valstybėmis ir stengėsi atgrasyti nuo valstybių, keliančių saugumo iššūkius. Jau 90-ųjų viduryje prasidėjo aktyvios derybos dėl naftotiekių bei dujotiekių projektų su naujosiomis rytinėmis Turkijos kaimynėmis. JAV aktyviai rėmė Turkijos energetinio bendradarbiavimo plėtrą su geopolitiškai palankiomis to meto valstybėmis, visų pirma Azerbaidžanu, Gruzija bei Vidurio Azijos šalimis, kurios nebūdamos Turkijos kaimynės dėl gausių natūraliųjų resursų šaltinių ir galimybės juos eksportuoti per Vakarams palankų Azerbaidžaną ir Gruziją, buvo potencialios partnerės rimtiems energetikos infrastruktūros plėtotės projektams. Tuo tarpu aktyvios derybos su Rusija prasidėjo tik nuo 1997 m. Viena vertus, tam pagrindo suteikė egzistavęs energetinis bendradarbiavimas, kita vertus, nauji ilgalaikiai energetiniai projektai negalėjo būti įgyvendinami neišsprendus konfliktų Kaukaze.

Santykiai su Rusija Karabacho ir Čečėnijos krizių kontekste buvo itin pablogėję. Rusija, reaguodama į Turkijos palaikymą čečėnų kovotojams, tarp 1994 ir 1997 m. aktyviai palaikė Kurdistano darbininkų partijos judėjimą ir kitas separatistines kurdų grupuotes²⁸. Minėtame laiko tarpe Rusijoje vyko įvairios kurdų separatistų organizuojamos konferencijos ir kongresai, o Maskvoje buvo atidaryti Kurdų kultūros namai. Nors Rusijos Vyriausybė ir Užsienio reikalų ministerija neigė bet kokius saitus su kurdų judėjimais, kai kurie Dūmos deputatai dalyvaudavo KDP organizuojamuose renginiuose ir reiškė aktyvią paramą separatistiniam judėjimui²⁹.

Atitinkamai ir energetikos srityje Turkijos-Rusijos santykiuose 90-ųjų pirmoje pusėje reikšmingo progreso nebuvo. Iki pat 1993 m. augęs kuro importas (susijęs su 1988 m. pradėjusiu veiktu „Vakarų linijos“ dujotiekiu) 1994 m. patiria nuosmukį ir sumažėja apytiksliai 0,15 mlrd. dolerių. Tai sutampa su, ko gero, žemiausiu Turkijos-Rusijos santykių tašku 90-aisiais: ką tik pasibaigusiu Karabacho konfliktu ir pagreitį įgaunančiu Čečėnijos separatistiniu judėjimu, kuris Turkijoje turėjo stiprų palaikymą tiek eilinių piliečių, tiek politinio elito tarpe. Nauji energetikos infrastruktūros projektai tuo metu tarp Turkijos ir Rusijos taip pat nebuvo plėtojami. Kaip tik, buvo akivaizdu, jog tarp Rusijos ir Turkijos vyksta konkurencija dėl bendradarbiavimo su po-sovietinėmis Kaspijos valstybėmis. Tiek Karabacho, tiek Čečėnijos konfliktai dėl savo geografinės padėties buvo akivaizdžiai susiję su naftos bei dujų arterijų projektais iš Kaspijos baseino, kadangi tiek konfliktiškas Šiaurės Kaukazas, tiek Armėnija, buvo potencialūs tranzitiniai regionai.

---

²⁸ Ekinci, 159.

²⁹ Fatma Asli Kelikli, *Turkish-Russian Relations: Competition and Cooperation in Eurasia*. New York: Routledge, 2017, 79.

Nors, iš pirmo žvilgsnio, palyginti su Sovietų Sąjunga, Turkijos prekyba su Rusija buvo suaktyvėjusi dėl Rusijos perėjimo nuo planinės prie rinkos ekonomikos, vis dėlto tiek Rusijos prekių importas Turkijoje³⁰, tiek eksportas³¹ (kuris buvo nežymus) į Rusiją paskutiniajame dešimtmetyje nuolat svyravo ir reikšmingų aukštumų nepasiekė. Daugiausia iš Turkijos eksportuojamos buvo vartojimo prekės bei tekstilės gaminiai ir rūbai. Akivaizdu, jog tai prekės, kurioms Rusijos rinka Turkijos embargo atveju galėjo nesunkiai rasti alternatyvių importo partnerių. Tuo tarpu importo iš Rusijos į Turkiją atveju tarp prekių visą laiką dominavo, žinoma, kuras – dujos, nafta ir anglis – kurio vartojimo paklausa besivystant Turkijos pramonei ir mažėjant JAV paramai neišvengiamai didėjo. Persiorientavimas link alternatyvių rinkų šių prekių atveju Turkijai kainuotų brangiai, kadangi reikalautų išvystytos transporto infrastruktūros. Todėl Rusija turėjo kur kas didesnius svertus manipuluoti Turkija nei vice versa. Tiek Turkija, tiek JAV tai suvokė, ir jau 90-ųjų pradžioje įsitraukė į derybas su naujosiomis Kaukazo ir Vidurio Azijos valstybėmis.

Naftos eksporto atveju, 90-ieji buvo laikotarpis, kuris pasižymėjo intensyviomis derybomis ir stipria konkurencija tarp konfliktuojančių pusių. Pagrindinis objektas šioje kovoje buvo Kaspijos baseine esantys gausūs naftos ištekliai. Dėl galimybės eksportuoti juos konkuravo Vakarų valstybių stovykla, su Turkija priešakyje, ir Rusija bei atitinkamai vakarietiškas Baku-Tbilisi-Ceyhano (BTC) naftotiekio projektas (nuo Azerbaidžano, per Gruziją iki Turkijos) ir rusiškasis Kaspijos naftotiekio konsorciumo (CPC) projektas, kuris numatė naftotiekį nuo Kazachstano Tengizo telkinio iki Novorosijsko uosto Juodosios jūros pakrantėje. Turkija ir JAV buvo suinteresuotos gilinti ne tik energetinį bendradarbiavimą su naujai susikūrusiomis Azerbaidžano ir Kazachstano respublikomis, bet ir skatinti atitinkamą šių šalių geopolitinę orientaciją. Azerbaidžano energetikos sektoriaus atstovų derybos su Vakarų naftos kompanijomis dėl eksporto prasidėjo Azerbaidžanui dar formaliai tebesant sovietine respublika. Vis dėlto, pirmieji derybų rezultatai buvo pasiekti tik 1993 m., kai buvo pasirašyti pirmieji dokumentai dėl BTC naftotiekio statybų projekto. Tuo tarpu Rusija į naująsias Kaspijos jūros pakrantėje susikūrusias po-sovietinės respublikas žiūrėjo kaip į savo įtakos sferai tebe priklausančias satelites ir siekė jas per energetinius projektus iš naujo integruoti į sau parankių valstybių gretas.

Kad konkurencija turėjo ne tik ekonominį, bet ir politinį pobūdį yra akivaizdu vertinant oficialius Rusijos ir Turkijos pareiškimus. Reaguodami į progresą BTC projekte ir bendruose Azerbaidžano, Turkijos bei Vakarų santykiuose, 1994 m. tuometinis Rusijos Užsienio reikalų ministras Andrejus Kozyrevas ir tuometinės Rusijos užsienio žvalgybos (SVR) direktorius

---

³⁰ World Bank, World Integrated Trade Solution

<<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/StartYear/1989/EndYear/2016/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-TRD-VL/Partner/RUS/Product/all-groups>>

³¹ World Bank, World Integrated Trade Solution.

<<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/StartYear/1989/EndYear/2016/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-TRD-VL/Partner/RUS/Product/all-groups>>

Jevgenijus Primakovas įkalbėjo Rusijos prezidentą Borisą Jelciną pasirašyti slapta direktyvą Nr. 396 „Dėl Rusijos Federacijos interesų Kaspijos jūroje apsaugos“, kurioje buvo reiškiamos aiškios pretenzijos į Kaspijos jūrą, kaip nevaržomą Rusijos įtakos sferą³². Šioje direktyvoje buvo keliami Kaspijos jūros dalių teisinio statuso klausimai, ir maskuojantis aplinkosauginiais argumentais tvirtinama, jog Kaspijos baseine esantys naftos ir dujų išteklių turi būti eksportuojami tik per Rusijos teritoriją³³. Dėl tokios politikos BTC projekto ankstyvosiomis dienomis tarp Turkijos ir Rusijos vyko dažni ginčai ir apsižodžiavimai. Turkija kaltino Rusiją vykdant neo-kolonialistinę politiką Kaspijos valstybių atžvilgiu ir tuo pat metu akcentuodavo kultūrinę tiurkų tautų grupės kultūrinę bendrystę su Turkija. Tuometinis Turkijos Prezidentas Süleymanas Demirelas 1995 m. rugpjūčio 29 d. pareiškė: „Gerų santykių su Rusija labai šios tiurkiškos šalys neturėtų nuolaidžiauti tada, kai klausimai susiję su jų nepriklausomybe... Šios mums broliškos šalys privalo turėti tiesioginę prieigą prie pasaulio rinkų be jokių kliūčių... Tiek strategiškai, tiek politiškai, tiek ekonomiškai joms apsimoka atsikratyti bet kokios priklausomybės... Būtent suvokus šį kontekstą reikia vertinti Turkijos poziciją naftotiekių ir dujotiekių klausimais.“³⁴

JAV palaikė Turkijos ambicijas dėl naftotiekio tiesimo per jos teritoriją, tačiau tuo pat metu neprieštaravo Rusijos energetinėms ambicijoms ir vykdė gan pasyvią politiką Vidurio Azijos šalių atžvilgiu. Turkija iki 1995 m. pabaigos rusiškajai CPC naftos eksporto linijai atvirai ir aktyviai prieštaravo argumentuodama, visų pirma, nestabilia padėtimi Čečėnijoje, per kurią naftotiekis eitų, ir tuo, jog iš Novorosijsko naftą eksportuojantys tanklaiviai stipriai pablogintų ekologinę ir logistinę situaciją Turkijos sąsiauriuose³⁵. Todėl akivaizdu, kad Turkijai 1994-1996 m. konfliktas, ar juo labiau Čečėnijos nepriklausomybė, buvo visai pageidautinas scenarijus, siekiant jog, Kaspijos naftos eksportas per Rusiją būtų suvaržytas. Analogiškai, vertinant per energetinę prizmę, Rusijai buvo naudingi ir konfliktiški Azerbaidžano-Armėnijos santykiai. Nenuostabu, jog, nors oficialiai reiškė paramą tik Armėnijai, tačiau karinę paramą Karabacho konflikto metu Rusija teikė ir Azerbaidžanui, taip skatindama tolesnius karinius veiksmus tarp dviejų valstybių³⁶. Būtent dėl konfliktinių dviejų valstybių santykių BTC projektas buvo įgyvendintas „per aplinkui“, apeinant geografiškai patogesnę Armėniją per politiškai patogesnę Gruziją, kas padidino naftotiekio ilgį ir atitinkamai jo statybų kaštus.

---

³² Robert V. Baryliski, „Russia, the West, and the Caspian Energy Hub.“ *Middle East Journal*, 49, No. 2, 1995, 223. <https://www.jstor.org/stable/4328801?seq=1#page_scan_tab_contents>

³³ Tuncay Babali, „Implications of The Baku-Tbilisi-Ceyhan Main Oil Pipeline Project.“, *Perceptions*, Winter 2005, 31-32. <<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Tuncay-Babal% A6-.pdf>>

³⁴ Turkish Probe, 1995 m. rugsėjo 1 d., 5, cituota iš Babali, „Implications of The Baku-Tbilisi-Ceyhan Main Oil Pipeline Project.“

³⁵ Meliha Altunışık, „The Political Economy of Caspian Oil.“ *Bundesheer publications*, 2005, 3-4. <http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/03_jb99_32.pdf> [Žiūrėta 2017-04-14]

³⁶ Ekinci, 160-161.

Nepaisant intensyvios konkurencijos ir Turkijos bei Rusijos noro Kaspijoje matyti tik sau palankius dujotiekius ir naftotiekius, 1995 m. JAV prezidento Klintono administracija paskelbė palaikanti Kaspijos jūroje „ne vieną naftotiekio ir dujotiekio projektą“, kas akivaizdžiai reiškė (o vėliau buvo ir atvirai pareikšta³⁷), jog rusiškajam CPC naftotiekiui neprieštarujama³⁸. Tokios pozicijos laikėsi ir amerikietiško kapitalo kompanija ChevronTexaco, kuri buvo kontrolinė Tengizo naftos telkinio Kazachstane akcininkė ir buvo suinteresuota kuo didesniu naftos eksportu, kas būtų neįmanoma įgyvendinus tik vieną projektą³⁹. Atitinkamos pozicijos laikėsi ir Azerbaidžano naftos telkinio Azeri-Chirag valdytoja Azerbaidžano tarptautinė kontrolės kompanija (AIOC), sudaryta iš naftos telkinio akcininkų, kurių tarpe, šalia vakarietiško kompanijų, buvo ir rusiška Lukoil. Kaip pagrindinė priežastis, kurią nurodė AIOC, buvo nenoras didinti politinių įtampų dėl naftos eksporto klausimų Kaspijoje⁴⁰. Taigi, viena vertus, nei Rusija, nei Turkija savo galutinio tikslo nepasiekė ir neatribojo viena kitos nuo Kaspijos baseino naftos, kita vertus, abi šalys gavo galimybę dalyvauti resursų eksporte. Tiek iš Azerbaidžano, tiek iš Kazachstano naftą eksportavo abi valstybės. Vis dėlto, bendradarbiavimas su Kazachstanu sudarė sąlygas Rusijai vėliau stipriai išplėsti savo kontrolę Kazachstano naftos rinkoje ir, manipuluojant kainomis, netgi užtikrino galimybę iš Novorosijskio uosto eksportuoti naftą į tą pačią Turkiją, kas sėkmingai daroma ir iki šiol⁴¹.

Daugiausiai tokią Rusijai palankią situaciją lėmė gan švelni Klintono administracijos pozicija Rusijos atžvilgiu ir, žvelgiant bendriau, Vakarų nenoras sugrįžti link konfliktiškų Šaltojo karo santykių su Rusija. Toks prezidento administracijos požiūris buvo nulemtas tuomet egzistavusios vilties, jog galimas draugiško, ne konfrontacinio pobūdžio sugyvenimas su naująja Rusija. JAV buvo labiau suinteresuota ir tuomet daugiau dėmesio skyrė Irano sulaikymo strategijai, kuriam 1996 m. buvo paskelbtos ekonominės sankcijos ir kuri atriboti nuo dalyvavimo Kaspijos naftos dalybose JAV siekė visomis įmanomomis priemonėmis⁴². Todėl įsivelti į dar vieną „zero-sum game“ kivrčą su Rusija JAV atrodė strategiškai ne perspektyvu. Vis dėlto, kad JAV į energetinius projektus žvelgė ne vien per ekonominio stabilumo, bet ir geopolitinę prizmę, patvirtina JAV energetikos sekretoriaus 1999 m. pasakyti žodžiai apie BTC projektą: „Tai nėra tiesiog eilinė sutartis dėl naftos ir dujų, ar dar vieno vamzdžio. Tai projektas, turintis potencialą pakeisti viso regiono

---

³⁷ Richard Morningstar, „Central Asia: U.S. Supports Multiple Pipelines from Caspian Sea.” Interview, Radio Free Europe/ Radio Liberty, 1998 m. lapkričio 9 d.
<<https://www.rferl.org/a/1089941.html>> [Žiūrėta 2018-03-26].

³⁸ Ten pat, 4-5.

³⁹ Babali, 14.

⁴⁰ Babali, 34-35.

⁴¹ U.S. Energy Information Administration, Turkey, 2017 m. vasario 2 d.

<<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TUR>> [Žiūrėta 2018-04-23]

⁴² Pulse of Turkey, No: 57 October 2nd 1998, cituota iš Babali, 39.

geopolitinę situaciją.⁴³ Vertinant geopolitiškai, sureikšminti Irano ir ignoruoti Rusijos grėsmę buvo tikrai ne nuoseklu.

Derybos dėl paties BTC projekto vyko nuo 1993, bet iš esmės naftotiekio statybos buvo inicijuotas pasirašant Ankaros memorandumą 1998 m. tarp Turkijos, Azerbaidžano, Gruzijos, Kazachstano ir Uzbekistano prezidentų bei JAV, kaip šalies-stebėtojos, prezidentų, kuriuo jie išreiškė palaikymą BTC projektui, kaip pagrindinei arterijai, eksportuojant Kaspijos baseino ir Vidurio Azijos valstybių naftą į Turkiją, o per ją ir į Vakarų rinkas. JAV išreiškė pasirengimą prisidėti prie projekto finansiškai ir skirti 823,000 dolerių⁴⁴. Analitikai netruko pastebėti, jog BTC projektas yra susijęs ne tik su ekonomiais, bet labiau ir geo-strateginiais ir netgi kultūriniais ilgojo laikotarpio Ankaros tikslais ir yra atitinkamai Vašingtono bei Ankaros bendrų strateginių tikslų padarinys⁴⁵. Turkijai rūpėjo gilinti bendradarbiavimą su naujosiomis, kultūriškai giminingomis po-sovietinėmis respublikomis ir ilgainiui įtvirtinti savo, kaip Kaukazo ir Vidurio Azijos regioninės lyderės ir valstybės-kelrodės statusą. Būtent BTC projektą Turkija matė kaip rimtą žingsnį gilinant partnerystę su šių regionų valstybėmis ir ilgainiui didinant savo valstybės reikšmę tarptautinėje politikoje. Tai skatino Turkiją remti Vašingtono projektą, nepaisant labiau finansiškai apsimokančių alternatyvių pasiūlymų iš Rusijos ir Irano, kurios buvo ir politiškai stabilesnės valstybės, lyginant su BTC partneriais. Tuo tarpu JAV rūpėjo sukurti naftos arteriją, apeinančią OPEC valstybes (visų pirma Iraną) ir Rusiją, taip padidinant savo, Izraelio bei kitų Vakarų partnerių energijos išteklių importo diversifikaciją. Būtent sutampantys interesai ties BTC projektu leido Turkijai ir JAV sutelkti ypatingai didelius diplomatinis resursus ir įgyvendinti iš pirmo žvilgsnio abejotinų ateities perspektyvų ir finansinės naudos projektą. Vis dėlto, projektas buvo susijęs su nestabiliomis regiono valstybėmis, todėl reikalavo vis didesnio ir tiesioginio JAV kišimosi į jų reikalus. Vėliau tai pasireiškė garsiąją ir nesėkmingą demokratijos skatinimo politika ir netgi kariniu įsitraukimu kai kuriose valstybėse. Ilgainiui tai turėjo neigiamų pasekmių JAV-Turkijos santykiams.

Dėl dujų eksporto 90-ųjų antroje pusėje iš esmės konkuravo du dujotiekių projektai: vakarietiškas Trans-Kaspijos dujotiekis, kuriuo dujos iš Turkmėnistano per Kaspijos jūrą, Azerbaidžaną ir Gruziją būtų eksportuojamos į Turkiją; ir rusiškasis „Blue Stream“ dujotiekis, kuris nusidriektų Juodosios jūros dugnu nuo Rusijos iki Turkijos. Kaip ir naftos srityje, taip ir dėl gamtinių dujų vyko aktyvios derybos dėl prekybos tarp Turkijos, Rusijos, Azerbaidžano bei vidurio Azijos šalių. Viena vertus, Klintono administracija aiškiai suvokė pavojus susijusius su Turkijos energetine priklausomybe nuo tokių geopolitiškai grėsmingų valstybių kaip Rusija ir Iranas, todėl visokeriopai

---

⁴³ Nancy Mathis, “Ex-Soviet republics, Turkey sign accord for oil, gas pipeline”, *Houston Chronicle*, 1999 m. lapkričio 19 d.

⁴⁴ Stephen Kinzer, „U.S., Pushing Its Route for Pipeline, Aids Turkey.“ *New York Times*, 1998 spalio 22 d.

<<https://www.nytimes.com/1998/10/22/world/us-pushing-its-route-for-pipeline-aids-turkey.html>> [Žiūrėta 2018-04-18]

⁴⁵ Özden Zeynep Oktav, „American Policies towards the Caspian Sea and the Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline.”

Perceptions, Spring 2005, 25-26. <<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/+%FBzden-Zeynep-Oktav.pdf>>

rėmė kuro importo diversifikaciją ir ypač projektus, kurie užtikrintų išteklių importą į Turkiją iš naujai susikūrusių po-sovietinių valstybių, tokių kaip Azerbaidžanas, Turkmėnija, Kazachstanas, kurios, kaip buvo tikėtasi, ilgainiui taps vis artimesnės Vakarų partnerės⁴⁶. Kita vertus, Rusija (ir Iranas) dažnai išnaudodavo geografinį pranašumą, leidžiantį vykdyti dvišalį bendradarbiavimą prekyboje ir dujotiekių projektuose, išvengti tranzitinių valstybių tarpininkavimo ir lengviau bei sparčiau vykdyti derybas, kurios buvo ypatingai komplikotos Kaspijos jūros maršruto atveju ir neretai lemdavo net JAV bejėgiškumą, koordinuojant jaunas, politiškai nebrandžias po-sovietines valstybes. Tai, žinoma, ilgainiui formavo ir naują santykių tarp JAV ir Turkijos pobūdį.

Rusijos valstybinės žiniasklaidos duomenimis „Trans Kaspijos“ dujotiekio (toliau TKD) projektas buvo inicijuotas pačių JAV dar 1996 m.⁴⁷, nors oficialios derybos dėl projekto prasidėjo tik 1997 m. Idėją tiesti dujotiekį iš Azerbaidžano į Vakarus galima sieti su 1996 m. Azerbaidžano ir kelių Vakarų kapitalo naftos kompanijomis, tame tarpe Turkijos, pasirašyta sutartimi dėl Kaspijos jūroje esančio Shah Deniz telkinio „Produkcijos žvalgymo, vystymo ir dalybų“⁴⁸. Nors sutartis buvo pasirašyta tarp naftos kompanijų, o gausūs gamtinių dujų resursai buvo atrasti tik 1999 m., dar prieš Azerbaidžanui pasirašant bendradarbiavimo su Vakarais sutartį 1996 m., jau buvo prognozuojama, jog telkinyje yra daugiausiai gamtinių dujų resursai. Derybos dėl dujotiekio baigėsi 1999 m. kai projekto dalyvių-šalių – Turkmėnistano, Azerbaidžano, Gruzijos ir Turkijos – prezidentai pasirašė projekto pagrindų deklaracijos sutartį. JAV prezidentas Billas Clintonas taip pat pasirašė deklaraciją kaip šalies-stebėtojos atstovas, išreikšdamas palaikymą projektui.

Vis dėlto, skirtingai nei BTC, TKD projekto atveju JAV lobizmas nebuvo sėkmingas ir dujotiekis iki pat šiandien išlieka tik vizija, kuri vargu ar kada nors iš viso bus įgyvendinta dėl skirtingų valstybių-partnerių ne sugebėjimo pasiekti kompromiso. Tuo tarpu Rusija spėjo labai greitai reaguoti į sparčiai besimezgančią partnerystę tarp po-sovietinių Kaspijos valstybių, Turkijos ir Vakarų ir užbėgti jai už akių. Jau vos po metų ji sugeba įtikinti Turkiją pasirašyti sutartį dėl naujo projekto, kuris turėtų sumažinti pro-vakarietiškojo TKD potencialą, apriboti Azerbaidžano ir Vidurio Azijos šalių energetinio bendradarbiavimo su Turkija perspektyvas ir taip stabdyti jų suartėjimą su Turkija bei Vakarais⁴⁹. Turkija, kuri 1996 m. dar buvo labai suinteresuota TKD projekto įgyvendinimu ši interesą pamažu ėmė prarasti nuo 1997 m., kai Rusija Turkijai pasiūlo už TKD

---

⁴⁶ Richard Morningstar, „Central Asia: U.S. Supports Multiple Pipelines from Caspian Sea.” Interview, *Radio Free Europe/ Radio Liberty*, 1998 m. lapkričio 9 d.

<<https://www.rferl.org/a/1089941.html>> [Žiūrėta 2018-03-26].

⁴⁷ „Energy nexus: Russia and Central Asia”, *Sputnik News*, 2007 m. gegužės 14 d.

<<https://sputniknews.com/analysis/2007051465456353/>> [Žiūrėta 2018-03-26]

⁴⁸ BP Azerbaijan, „Shah Deniz project timeline“.

<https://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz/projecthistory.html> [Žiūrėta 2018-04-22]

⁴⁹ Bud Coote, „The Caspian Sea and Southern Gas Corridor: A View from Russia.“ *Atlantic Council Global Energy Center*, 2017 m., 5-7.

<<https://www.naturalgasworld.com/pdfs/Caspian%20Sea%20and%20Southern%20Gas%20Corridor%20FINAL.pdf>>

ekonomiškai ir strategiškai patrauklesnį „Blue Stream“ projektą, kuris buvo galutinai įgyvendintas ir pradėjo veikti 2003 m. „Blue Stream“ projektas, būdamas mažiau komplikuoatas (projekto dalyvės tėra 2 šalys, lyginant su 4 + 1 TKD atveju), numatė mažesnes dujų kainas Turkijai, trumpesnį jų gabenimo maršrutą ir projekto įgyvendintojų (pagrindė Rusijos „Gazprom“ ir Italijos energetikos kompanijos „ENI“) įsipareigojimą savomis lėšomis finansuoti dujotiekio tiesimą⁵⁰. Be to, jog Rusija sugebėjo pasiūlyti Turkijai konkurencingesnį variantą ir brangų, per Kaspijos jūrą einantį dujotiekio projektą padaryti Ankarai finansiškai nebe perspektyviu, viena iš TKD nesėkmės priežasčių, buvo nesusikalbėjimas tarp Azerbaidžano ir Turkmėnijos⁵¹. Šioje vietoje, be abejonės, galėjo pagelbėti JAV, kaip valstybės stebėtojos iniciatyvumas ir interesų moderavimas. Kaip matyti iš BTC projekto atvejo būtent JAV ir Turkijos „duetas“ buvo pagrindinis sėkmės faktorius. TKD atveju, nebelikus Turkijos suinteresuotumo, ilgainiui buvo prarasta ir projekto dinamika apskritai, kas nulėmė pačios Turkijos energetinį posūkį link Rusijos.

Rusija, reaguodama į augančią Vakarų ir Turkijos įtaką po-sovietinėse valstybėse bei didėjančią dujų paklausą Turkijoje sugebėjo pasirinkti puikų momentą „Blue Stream“ projekto inicijavimui. 1997 m. jau buvo aprimę konfliktai tiek Karabcahe, tiek Čečėnijoje, tiek Šiaurės Irake – visuose regionuose kur tarp Turkijos ir Rusijos egzistavo priešprieša. Tai buvo tinkamas laikas Turkijos ir Rusijos santykių normalizavimui, kadangi abiejų šalių visuomenės buvo išvargintos konfliktų ir buvo jaučiamas aiškus interesas stabilizuoti padėtį. Tuo pat metu Turkijoje tai buvo abejonių dėl santykių su Vakaraus kupinas metas, kai JAV karinė ir ekonominė parama Turkijai buvo sumažėjusi ko ne iki nulio, o santykiai su ES kardinaliai pakrikę. Sutapimas ar ne, bet sutartis dėl „Blue Stream“ dujotiekio tiesimo projekto buvo pasirašyta 1997 m. gruodžio 15 d., kelios dienos po Turkijoje itin neigiamai įvertinto Liuksemburgo viršūnių susitikimo. Vėliau atliktos analizės jau parodė, jog įgyvendintas „Blue Stream“ projektas padidino Turkijos energetinę priklausomybę nuo Rusijos dujų nuo 66% iki 80%⁵². Tokį ryškų posūkį link Rusijos dujų rinkos, tarp kitų veiksmų, paskatino ir JAV politika Artimuosiuose rytuose, visų pirma 1996 m. Iranui ir Libijai paskelbtos ekonominės sankcijos. Šios sankcijos Turkijos vyriausybę pastatė į itin nepatogią padėtį, kai viena vertus iš šalies vidaus patiriamas spaudimas importuoti daugiau dujų iš Irano, kita vertus patiriamas JAV spaudimas iš išorės to nedaryti⁵³. Tai privertė Turkiją riboti iki tol vystytą bendradarbiavimą su Iranu ir ieškoti kitų dujų importo partnerių. Būtent Rusija tapo prieinamiausia šalimi bendradarbiavimo plėtrai. Paradoksalu, tačiau JAV mėgindama atgrasyti Turkiją nuo vienos geopolitinės oponentės, paskatino jos bendradarbiavimą su kita. Kaip ir buvo minėta naftos atveju,

---

⁵⁰ Center for Energy Economics, „Case Study: Trans-Caspian Gas Pipeline.“ Austin: Bureau of Economic Geology, Jackson School of Geosciences, The University of Texas.

<<https://pdfs.semanticscholar.org/c7d3/f8f3eba2b6ccb1dfd9c3ad2469776011a685.pdf>>

⁵¹ Ten pat, 6.

⁵² Ten pat, 5.

⁵³ Harris, 196.

reikia suvokti, jog tuometinis JAV-Rusijos santykių kontekstas buvo visiškai kitoks ir Irano grėsmės sulaikymui buvo skiriama daugiau dėmesio.

Galima aiškiai matyti, kad 2000-ųjų pradžioje JAV valdžia jau aiškiai suvokė, jog Rusijos dujų eksporto į Turkiją projektas yra tiesiogiai susijęs su Turkijos suinteresuotumu JAV remiamu TKD projektu praradimu. Tai, jog rusai ir Iranas aiškiai pirmauja energetinės įtakos varžybose JAV Centrinės žvalgybos valdyba pripažino 2000-ųjų vasario 22 d. parengtoje slaptoje ataskaitoje, kurioje teigiama, jog įgyvendinamas „Blue Stream“ projektas pralenkė TKD projektą, nepaisant to, jog Ankaroje TKD buvo vertinamas kaip prioritetas⁵⁴; taip pat teigiama, jog „dėl būsimo dujų importo iš „Blue Stream“ (...) TKD dujotiekio statybų pradžia bus atidėta dešimtmečiui, kadangi dujų paklausa Turkijoje bus didele dalimi patenkinta, kas lems, jog dar vienas didelis dujotiekio projektas praras finansinį pagrindumą⁵⁵.“ Toje pat ataskaitoje priduriama, jog Turkmėnija, kurios naftos eksportas turėjo būti TKD projekto pagrindu, ieškodama naujų eksporto partnerių neišvengiamai atsigręš į Iraną ir Rusiją, su kuriomis derėsis dėl ilgalaikio eksporto sutarčių⁵⁶. O ilgalaikės sutartys su jomis reikštų, jog patenkinamas eksporto rinkų poreikis ir Turkmėnijos ekonominis suinteresuotumą ateityje vystyti projektus su Turkija ilgainiui sumažėtų. Kitaip tariant, JAV labai greitai suprato, jog „Blue Stream“ projektas ne tik padidina Rusijos įtaką Turkijai, bet ir apriboja jos galimybes vystyti energetinį bendradarbiavimą su po-sovietinėmis Kaspijos respublikomis.

Apibendrinant aptartą laikotarpį (1994-2001) galima nubrėžti tokią proceso įvykių seką: 1) Vakarų pasaulyje pasikeitęs Turkijos vaidmuo, kuris praktikoje buvo labiausiai jaučiamas mažėjančia JAV karine ir ekonomine parama Turkijai, vertė pastarąją persiorientuoti link labiau savarankiško pramonės vystymo, kariuomenės modernizavimo ir kitų sričių progreso tęsimo; 2) Tai neišvengiamai didino energetinių resursų paklausą ir vertė ieškoti naujų eksporto partnerių, kuriais visų pirma tapo naujai susikūrusios ekonomiškai laisvos ir ištekliais turtingos Kaspijos jūros valstybės; 3) Dėl konfrontacijos su Rusija Kaukazo ir Šiaurės Irako konfliktuose iki 1997 m. Turkija, remiant JAV, vystė energetinį bendradarbiavimą tik su naujosiomis po-sovietinėmis geopolitiškai neutraliomis Kaukazo ir Kaspijos jūros valstybėmis, visų pirma Gruzija, Azerbaidžanu, Kazachstanu ir Turkmėnija; 4) 1997 m. reaguodama į augančią Turkijos ir JAV įtaką Kaspijos baseine Rusija sėkmingai pasiūlė Turkijai itin konkurencingą „Blue Stream“ projektą kartu su dujų eksporto sutartimi 25-iems metams; 5) Išgyvendama santykių su senosiomis sąjungininkėmis atšalimą, sumažėjusią JAV paramą, jausdama didelę gamtinių dujų paklausą, Turkija pradėjo

---

⁵⁴ Central Intelligence Agency, „Iran and Russia poised to alleviate Turkish gas crisis.“ *Office of Transnational Issues*, 2000 m. vasario 22 d. (paviešinta 2007 m. balandį), 1.

<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0001429010.pdf> [Žiūrėta 2018-04-22]

⁵⁵ Ten pat, 2.

⁵⁶ Ten pat, 10.

bendradarbiavimą su Rusija ties „Blue Stream“ projektu; 6) Įsitraukusi į bendradarbiavimą su Rusija dujų srityje, Turkija pamažu praranda suinteresuotumą pro-vakarietiškoju TKD; 7) tuo tarpu naftos srityje bendradarbiavimas su Vakarais ties BTC projektu sėkmingai tęsėsi, nors, kita vertus, Rusija taip pat Kaspijos baseine vystė naftos eksporto projektus ir atitinkamai kūrė infrastruktūrą, užtikrinančią priėjimą prie Juodosios jūros eksporto maršrutų, todėl ir prie pačios Turkijos rinkų; 8) Tiek dujų, tiek naftos atveju Rusijos vystomi projektai Kaspijos baseine ilgainiui apribojo galimybę Turkijai vystyti strateginį bendradarbiavimą su Kaspijos jūros rytuose esančiomis partnerėmis, kadangi šios, vystydamos bendradarbiavimą su Rusija, patenkino savo eksporto rinkų poreikį ir ilgainiui tapo priklausomos nuo jų, o persiorientavimo ties alternatyviomis eksporto rinkomis, ar, juolab, brangių dujotiekių ir naftotiekių tiesimas per Kaspijos jūrą į Vakarus tapo finansiškai neperspektyvus.

Reikia pastebėti, jog pagrindiniu faktoriumi, nulėmusiu augančią Rusijos įtaką Turkijos energetikos sektoriui aptartu laikotarpiu buvo ne tik pasikeitęs JAV požiūris į Turkiją, bet ir nuosaikus požiūris į po-sovietinę Rusiją, kuri, nors ir susilpnėjusi, vis dėlto, išliko reikšmingu galios centru tarptautinėje politikoje ir tą pademonstravo Kaspijos jūros naftos ir dujų dalybose, kai iš esmės sugebėjo į savo įtakos sferą per energetinius projektus įtraukti Vidurio Azijos šalis ir apiboti jų bendradarbiavimą su Turkija.

4.2.2001-2010 m.: Erdogano eros Turkijoje pradžia: pragmatiškų santykių su Rusija kūrimas ir didėjanti takoskyra su Vašingtonu

90-aisiais JAV ir Turkijos santykiai, nors iš esmės pasikeitė dėl pasibaigusio Šaltojo karo, daugeliu atveju buvo siejami bendrų interesų ir išliko artimi. Nors karinė ir ekonominė parama iš JAV Turkijai sumažėjo iki nulio, akivaizdu, jog JAV tebesuvokė Turkijos, kaip labiausiai į rytus nutolusios NATO sąjungininkės reikšmę Vakarų saugumo struktūroje ir kokie pavojai kyla dėl didėjančios jos energetinės priklausomybės nuo Rusijos. Nepaisant to, nebuvo įdėta pakankamai pastangų, kad atgrasyti Turkiją nuo bendradarbiavimo su geopolitiškai priešiškais subjektais. Visų pirmą tas galėjo būti padaryta pratęsiant paramos teikimo terminą. Tas, pavyzdžiui, ne kartą buvo padaryta Izraelio atveju, kuris susiduria su panašiais saugumo iššūkiais kaip ir didesnė, bet tuo pat metu strategiškai ne ką mažiau reikšmingesnė Turkija.

Nors 90-aisiais Turkija tikėjosi strateginės partnerystės su JAV gilinimo ir Persijos įlankos karo metu įrodė savo pasirengimą ginti Vakarų interesus regione, ilgainiui Ankaroje buvo suvokta, jog JAV tinkamai neįvertino Turkijos indėlio ir palaikymo Persijos įlankos karo metu. Be to, 90-ųjų karinė operaciją prieš Iraką sudarė palankias sąlygas suaktyvėti kurdų judėjimams, kurių

atžvilgiu JAV dažniausiai būdavo neutrali ar netgi žiūrėjo teigiamai⁵⁷. JAV, panaikinusi karinę ir ekonominę paramą Turkijai 90-ųjų pabaigoje ir užtikrinusi naftotiekio projektą, kuriuo nafta iš Vidurio Azijos pasiektų Vakarų rinkas, tuo pat metu didino savo pačios tiesioginį įsitraukimą į nestabilių Vidurio Azijos ir Artimųjų rytų šalių reikalus. Regionuose, kuriuose būtent Turkija siekė lyderystės, jos ir JAV interesuose ėmė rasti prieštaravimus.

Po 2001 m. rugsėjo 11-osios išpuolių JAV pradeda karinę operaciją Afganistane ir šios operacijos tikslais Kirgizijoje ir Uzbekistane įrengia nuolatinės oro pajėgų bazines. Karinis JAV įsitraukimas į regiono reikalus, greita pasikeitusios tarptautinės aplinkos klimato ir vis didėjančio poreikio apmąstyti Turkijai savo poziciją tarptautinėje sistemoje, visų pirma Vakarų atžvilgiu, neišvengiamai nulemia vis didėjančią anti-vakarietišką ir anti-amerikietišką sentimentą tiek Turkijos visuomenės, tiek politinio elito gretose. Net centrinės Azijos ir Kaspijos regiono saugumo klausimais Turkijos pozicija 2000-ųjų pradžioje ima skirtis su JAV pozicija ir panašėti su Rusijos pozicija, kuri, kaip matyti iš ankstesnio skyriaus, dar mažiau nei prieš dešimtmetį buvo pagrindinė konkurentė šiame regione tiek energetiniu, tiek ir bendrai geopolitiniu požiūriu. Tokią situaciją didele dalimi nulemia pirmosios Bušo administracijos centrinėje Azijoje pradėta vykdyti demokratijos skatinimo politika, kuri, Ankaros ir Maskvos akimis vertinant, buvo matoma kaip regiono politinę destabilizaciją skatinantis faktorius⁵⁸. Pirmieji reikšmingi besikeičiančio Turkijos požiūrio Vakarų atžvilgiu rezultatai pasireiškia jau 2002 m., kai parlamento rinkimus Turkijoje laimi ir į valdžią ateina nauja konservatyvi politinė jėga, „Tvarkos ir vystymosi partija“ (TVP). Premjeru tampa jos lyderis Recepas Tayyipas Erdoğanas. Vienas iš pagrindinių partijos bruožų – visiškai nauja užsienio politikos doktrina ir naujas Turkijos civilizacinės tapatybės suvokimas, didele dalimi pagrįstas neo-osmaniškomis idėjomis, kurios daugeliu aspektų buvo priešingos nuo pat Turkijos respublikos įkūrimo 1923 m. dominavusioms kemalizmo idėjoms, deklaruojančioms pro-vakarietišką politinę orientaciją. Pagrindiniu naujos TVP užsienio politikos ideologu tapo ilgametis Erdogano patarėjas ir Užsienio reikalų ministras, akademikas Ahmetas Davutoğlu. Posūkis link Rytų ryškėjo ir Turkijos elito retorikoje. Ypatingo dėmesio susilaukė 2002 m. kovo 7 d. įtakingo turkų generolo, Turkijos Nacionalinio saugumo tarybos generalinio sekretoriaus Tuncer Kılınç pasakyta kalba, kurioje jis akcentavo, jog Turkijai reikia nustoti siekti narystės ES ir gilesnio bendradarbiavimo su Vakarais, o, vietoj to, sutelkti pajėgumus gilinant bendradarbiavimą su Rusija ir Iranu⁵⁹. Tai buvo tuo metu kontraversiškas pareiškimas, kurį išgirsti iš įtakingo ginkluotųjų pajėgų (labiausiai kemalistiško Turkijos visuomenės sluoksnio) atstovo buvo galima mažiausiai tikėtis.

---

⁵⁷ F. Stephen Larrabee, *Troubled Partnership: U.S.-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change*. Pittsburgh: RAND Corporation, 2010, 7-8.

<https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_MG899.pdf>

⁵⁸ Ten pat, 49.

⁵⁹ Tuncer Kılınç. Kalba, pasakyta Stambulo karo akademijoje. Stambulas, Turkija, 2002 m. kovo 7 d., cituota iš <<https://www.nytimes.com/2006/09/07/opinion/07iht-edsuat.2728588.html>> [Žiūrėta 2018-04-23]

2000-ųjų pirmajame dešimtmetyje santykiai su Vakarais ir JAV palaipsniui blogėja ir žemiausią tašką pasiekia 2003 m., kai JAV nusprendžia pradėti operaciją prieš Sadamo Huseino valdomą Iraką, o Turkija, dar prieš 12 metų visokeriopai parėmusi JAV veiksmus prieš Huseino režimą, itin neigiamai įvertina tokį JAV sprendimą. Turkija atsisako leisti savo teritorijoje bazuoti JAV sausumos pajėgoms ir būti vienu iš karinės operacijos placdarmu. Tokio požiūrio ir sprendimo viena iš pagrindinių priežasčių buvo nerimas, jog dėl susilpnėjančios Irako centrinės valdžios suaktyvės kurdų separatistai Šiaurės Irake – regione, kuris Turkijai yra vienas svarbiausių naftos importo šaltinių. Tokia baimė buvo pagrįsta jau 1992-1996, po Persų įlankos karo šiame regione prasidėjusiais analogiškais neramumais, kurie turėjo didelę įtaką Turkijos naftos importui dėl kurdų separatistų atakų prieš Kirkuko-Ceyhano naftotiekį, jungiantį Irake esantį Kirkuko miestą, kurį kurdai priskiria savo istorinėms žemėms, su Turkijos Ceyhano uostu.

Nerimas dėl JAV invazijos 2003 m. netrukus pasirodė esantis visiškai pagrįstas. Nuo 2003 m. balandžio į Kirkuką pradeda masiškai iš emigracijos grįžti kurdų gyventojai, suaktyvėja ir atitinkami politiniai judėjimai. Tuo pat metu Irake prasideda nuolatinės atakos prieš naftos telkinius ir infrastruktūrą. Dauguma atakų kurdai įvykdo 2003-2004 m. būtent Kirkuko regione - prieš naftotiekį ir Kirkuko naftos telkinį⁶⁰. Ką jau kalbėti apie prasidėjusius neramumus Turkijos pasienyje ir kurdiškose jos provincijose. Dėl susidariusios situacijos Erdogano valdžia susidūrė su dvejopu spaudimu: viena vertus Turkijos viduje buvo reikalaujama imtis veiksmų prieš kurdų judėjimus, stiprinti saugumą šalies viduje ir surengti karinę operaciją prieš Kurdistano darbininkų partiją Šiaurės Irake; kita vertus JAV kategoriškai oponavo bet kokioms turkų iniciatyvoms imtis vienašališkų veiksmų prieš kurdus už savo šalies teritorijos ribų, bijant prarasti egzistuojantį kurdų palaikymą Irake ir dar labiau destabilizuoti padėtį⁶¹. Tokia JAV politika, kai viena vertus gindama savo pačios interesus ji išitraukia į karinius veiksmus Irake, bet kita vertus, neįvertindama Turkijos saugumo interesus, vėliau blokuoja Turkijos išitraukimą į Iraką, stipriai pablogino dvišalius santykius. Vertinant iš energetinio saugumo perspektyvos, 2003 m. JAV pradėta operacija prieš Iraką tiesiogiai prieštaravo Turkijos interesams, kadangi ilgam destabilizavo Iraką ir sustiprino Turkijai priešiškus kurdų judėjimus vienoje iš pagrindinių naftos importo rinkų. Tokia situacija tik dar labiau stiprino abejones dėl JAV solidarumo ir skatino aktyviau ieškoti naujų naftos ir gamtinių dujų importo rinkų, visų pirma gilinant bendradarbiavimą su Rusija, kuri savo ruožtu tuo metu rodė didelį suinteresuotumą energetiniu bendradarbiavimu ir atitinkamai sudarė palankias sąlygas jam.

2000-ųjų pradžioje buvo matomas aiškus progresas Turkijos energetiniame bendradarbiavime su Rusija. Tai, jog Rusija teikė ypatingą reikšmę energetinio bendradarbiavimo

---

⁶⁰ Iraq Pipeline Watch. „Attacks on Iraqi pipelines, oil installations, and oil personnel: 2003, 2004.“ *Institute for the Analysis of Global Security*, 2004 m. rugsėjo 6 d. <<http://www.iags.org/n090604.htm>> [Žiūrėta 2018-04-23].

⁶¹ Larrabee, 15-16.

gilinimui akivaizdu vertinant tuo metu naujojo Rusijos prezidento Vladimiro Putino paskirtų valstybės pareigūnų vizitus. 2000-ųjų spalį Turkijoje oficialaus vizito metu besilankančio naujojo premjero Michailo Kasjanovo darbotvarkėje vienas pagrindinių klausimų buvo būtent energetinis bendradarbiavimas⁶². 2001-ųjų birželį Turkijoje besilankant užsienio reikalų ministrui Igoriui Ivanovui taip pat buvo akcentuojami energetikos ir prekybos plėtros klausimai⁶³.

Netrukus, 2001 m. ir 2003 m. pradeda veikti CPC naftotiekis ir „Blue Stream“ dujotiekis, kuriais pradedama eksportuoti naftą ir gamtines dujas iš Rusijos į Turkiją. Atitinkamai, nuo 2001 m. ir 2003 m. iš Rusijos importuojamos naftos ir dujų skaičiai ima sparčiai augti. Pavyzdžiui, per 5 metus, nuo 2001 m. iki 2006 m. importuojamos naftos ir dujų vertė išaugo nuo maždaug 2,5 mlrd. JAV dolerių 2001 m. iki daugiau nei 12,6 mlrd. JAV dolerių 2006-aisiais⁶⁴.

Galiausiai, 2004-ųjų gruodį, pirmą kartą per 32 m., į Turkiją oficialiu vizitu atvyksta ir pats Rusijos prezidentas V. Putinas, kuris pasako, jog šis istorinis vizitas „suteiks galimybę tiek ekonominiams, tiek prekybos santykiams tarp Rusijos ir Turkijos atverti naujus horizontus“, o Turkijos prezidentas Ahmetas Necdetas Sezeras pabrėžė, kad vizitas „neabejotinai bus kertinis taškas, dviejų šalių santykiuose ir turėtų paskatinti tolesnį bendradarbiavimą bei daugiapakopę partnerystę.“⁶⁵ Daugiapakopės partnerystės viena iš pagrindinių pakopų, žinoma, buvo energetika. Tai buvo akcentuota pirmajame Erdogano (tuomet Turkijos premjero) ir Putino susitikime 2005 m. Maskvoje, kur daugiausia buvo diskutuojama apie energetinio bendradarbiavimo gilinimą⁶⁶. Putinas teigė, jog nepaisant pradėjusio veikti naujojo „Blue Stream“ dujotiekio, kurio pajėgumas vis dar nėra pilnai realizuotas, Rusija svarsto statyti ir naują dujotiekį, kuris ne tik aptarnautų Turkijos rinką, bet ir leistų per Turkijos kontroliuojamas teritorijas pasiekti Pietų Europos rinkas. Taip pat buvo aptarti potencialių naftotiekių maršrutai. Premjeras Erdoganas pareiškė, jog pagrindinis Turkijos energetikos infrastruktūros tikslas yra naftotiekio linijos nutiesimas nuo Samsuno (uosto Turkijos šiaurėje) link Ceyhano (uosto pietuose prie Viduržemio jūros).

Siekdama pagerinti naftos importo iš Rusijos infrastruktūrą, Turkija 2004 m. inicijuoja Samsuno-Ceyhano (SC) naftotiekio projektą, kuriuo būtų sukurta linija, skirta gabenti naftai iš Samsuno uosto Turkijos šiaurėje, į kurią tanklaiviais per Juodąją jūrą atkeliauja Rusijos nafta iš Novorosijsko, į Ceyhano uostą Turkijos pietuose, iš kurio nafta būtų gabenama į Vakarų rinkas ir

---

⁶² Emre Erşen, “Turkey and Russia: An emerging ‘strategic axis’ in Eurasia?” *EurOrient*, No. 35-36, 2011, 268-269.

⁶³ Ten pat.

<https://www.researchgate.net/publication/289087784_Turkey_and_Russia_an_emerging_'strategic_axis'_in_Eurasia>

⁶⁴World Bank, World Integrated Trade Solutions.

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/StartYear/2000/EndYear/2016/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-TRD-VL/Partner/RUS/Product/27-27_Fuels> [Žiūrėta 2018-04-22]

⁶⁵ „Putin first Russian chief to visit Turkey.“ *China Daily*, 2004 m. gruodžio 6 d.

<http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2004-12/06/content_397672.htm> [Žiūrėta 2018-04-27]

⁶⁶ Kremlin, „Press Statements and Answers to Questions following Russian-Turkish Talks.“ Maskva, , 2005 m. liepos 18 d. <<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/23093>> [Žiūrėta 2018-04-22]

pakeliui į kurį būtų aprūpinama pati Turkija. Naftotiekis ne tik pagerintų naftos transportavimo galimybes šalies viduje, bet ir sustiprintų Turkijos kaip tranzitinės valstybės pajėgumus bei sumažintų sąsiaurių logistikos ir užterštumo problemą. Tuo tarpu Rusijai naftotiekis suteiktų galimybę padvigubinti CPC naftotiekio naftos srautą ir atitinkamai naftos eksporto apimtį⁶⁷.

Nors naftotiekio projektas su abiejų šalių parašais oficialiai buvo inicijuotas 2007 m., iki pat 2009 m. jis buvo išaldytas. Didele dalimi taip nutiko dėl 2007 m. prasidėjusių derybų dėl kito, „South Stream“ (SS) dujotiekio projekto. Kol turkai buvo labiau suinteresuoti SC naftotiekio realizavimu ir Rusijos investicijomis į jį, rusai buvo labiau suinteresuoti SS dujotiekio projektu, kuriuo gamtinės dujos iš Rusijos per Turkijos išskirtinę ekonominę zoną (IEZ) Juodojoje jūroje būtų eksportuojamos į Europą ir pačią Turkiją. Kol turkai dvejojo dėl leidimo Gazpromui pradėti SS maršruto žvalgyimo ir projektavimo darbus Juodojoje jūroje, rusai dvejojo dėl finansinio indėlio SC naftotiekiui, todėl galima sakyti iki 2009 m. vyko derybos ne dėl vieno projekto, o dėl rinkinio vienas nuo kito priklausančių projektų⁶⁸. SC projektas tapo savotišku svirtu rusams, derantis su turkais dėl SS dujotiekio per Turkijos IEZ. Tuo tarpu turkai vis „tempė“ SS projektą, siekdami išsireikalauti palankesnių dujų kainų iš Rusijos. Bet kokių atveju, abu projektai buvo vos ne prioritetiniai Turkijos energetikos darbotvarkėje ir abu buvo neįmanomi be Rusijos investicijų bei resursų. 2008 m. tarp abiejų šalių jau buvo susiformavęs itin tvarus bendradarbiavimas energetikos srityje, kuriame aiškų pranašumą turėjo Rusija, nuo kurios išteklių Turkija buvo stipriai priklausoma. Tuo, jog susiformavę santykiai su Rusija energetikos srityje daro stiprią įtaką Turkijos elgesiui tarptautinėje politikoje įsitikinti galima buvo jau 2008 m. rugpjūtį, prasidėjus Rusijos intervencijai Gruzijoje. Turkijos pramonė kasmet sparčiai augo, todėl ir gamtinių dujų, kurios Turkijoje yra pagrindinis elektros energijos gamybos šaltinis, paklausa didėjo, o Rusija buvo patogiausias importo partneris, kuriam, vardan gerų santykių, Turkija, kai kurių savo nacionalinių interesų sąskaita.

2008 m. rugpjūtį, prasidėjus Rusijos kariniams veiksams prieš Gruziją, Turkija susidūrė su sudėtinga tarptautinių santykių dilema, kai viena vertus reikia išlaikyti energetinio bendradarbiavimo mastus su Rusija, kurios veiksmai Gruzijoje akivaizdžiai kertasi su Turkijos energetiniais bei kitokio pobūdžio interesais Kaukaze; kita vertus reikia išlaikyti solidarumą su Gruzija, kuri yra ne tik reikšminga energetinio bendradarbiavimo partnerė, bet ir artima partnerė Vakarams ir visų pirmą JAV⁶⁹. Didėjanti įtampa tarp JAV ir Rusijos kėlė didelį nerimą Turkijai ir neišvengiamai vertė ne tik pasyviai reaguoti į energetinės partnerės Rusijos agresyvų elgesį regione, bet ir gan atsainiai žiūrėti į savo įsipareigojimus Vakarų sąjungininkams. Nors rugpjūčio 19 d.

---

⁶⁷ Cenk Sidar, Gareth Winrow, „Turkey & South Stream: Turco-Russian Rapprochement And The Future Of The Southern Corridor.“ *Turkish Policy Quarterly*: Volume 10 Number 2, 57. <http://turkishpolicy.com/pdf/vol_10-no_2-sidar_winrow.pdf>

⁶⁸ Ten pat, 56.

⁶⁹ Sinan Ikinici, Peter Schwarz, „Georgian conflict poses dilemma for Turkey.“ *International Committee of the Fourth International*, 2008 m. rugsėjo 9 d. <<https://www.wsws.org/en/articles/2008/09/turk-s09.html>> [Žiūrėta 2018-04-24]

neiliniame NATO susitikime buvo nutarta, jog su Rusija nebegali tęstis normalūs santykiai, Turkija iškart leido suprasti, jog į konfrontaciją su Maskva veltis nesirengia. Turkijos Premjeras Erdoganas rugsėjo 2 d. pareiškė: „Iš vienos pusės yra mūsų artimas sąjungininkas JAV. Iš kitos pusės yra Rusija, su kuria mes turime dideles prekybos apimtis. Todėl šioje situacijoje elgsimės taip, kaip reikalauja Turkijos nacionalinis interesas.“⁷⁰ Akivaizdu, jog Turkijos pagrindinis nacionalinis interesas buvo tęsti dialogą su Maskva ties jai ekonomiškai naudingomis sritimis, visų pirma ties energetika.

Paskutines dienas skaičiuojanti Bušo administracija JAV taip pat pasirinko ne pačią išmintingiausią priegą bendradarbiavimui su Turkija Gruzijos klausimu: nors rugsėjo pradžioje oficialiu vizitu į Ukrainą, Moldovą ir Azerbaidžaną aptarti susidariusios padėties buvo išsiųstas JAV vice prezidentas Dickas Cheney'is, į Turkiją rugsėjo 5 d. aptarti padėties atvyko tik žemesnio rango valstybės sekretoriaus pavaduotojas politiniams klausimams Williamas Burnsas. JAV eilinį kartą elgėsi palyginti šaltai Turkijos atžvilgiu ir nerodė suinteresuotumo išnaudoti agresyvių Rusijos veiksmų dvišalių santykių gerinimui. Tuo tarpu Rusija atvirai rodė savo simpatijas Turkijos pasirinktai priegai. Rugsėjo 2 d. į Turkiją atvykęs užsienio reikalų ministras Sergėjus Lavrovas labai teigiamai įvertino Turkijos „diplomatinės pastangas Kaukaze.“⁷¹

Susidariusios situacijos rezultatu netrukus po konflikto tampa Turkijos inicijuotas Kaukazo stabilumo ir bendradarbiavimo platformos formatas, kuris įtraukė 3 mažąsias ir 2 didžiąsias (Turkiją ir Rusiją) regiono valstybes ir turėjo suintensyvinti bendradarbiavimą ir derybas ties regionui opiais klausimais ir konfliktais. Svarbu pastebėti tai, jog į platformą nebuvo įtraukta JAV. Ekspertai netruko pastebėti, jog inicijuodama šią platformą Turkija visų pirma siekia pagerinti Turkijos-Rusijos bendradarbiavimą energetikos ir prekybos srityje ir tuo pat metu pademonstruoti lyderystę Kaukazo šalių atžvilgiu⁷². Nenuostabu, jog Rusija tokią Turkijos „lyderystę“ pasveikino, kadangi iš karto suprato, jog iniciatyva visų pirma buvo siekiama gilinti Turkijos-Rusijos dvišalį bendradarbiavimą. Būtent dvišalis formatas bendraujant su NATO valstybėmis Rusijai visuomet yra labiausiai priimtinas. JAV atirbojimas nuo dalyvavimo platformoje buvo ypatingai maloni sąlyga Rusijai, kuri, žinoma, nematė problemos bendradarbiauti su dalinai nuo jos priklausoma Turkija⁷³. Turkijos, kaip silpnesnio galios centro dvišaliai santykiai su stipresniu galios centru Maskva ilgainiui neišvengiamai turėjo vesti link didėjančios Turkijos priklausomybės nuo Rusijos. Energetinio dviejų šalių bendradarbiavimo atvejis tą tik pagrindžia.

---

⁷⁰ Bülent Alirıza, „Turkey and the Crisis in the Caucasus.“ *CSIS Commentary*, Washington, D.C.: CSIS, 2008 m. rugsėjo 9 d. <<https://www.csis.org/analysis/turkey-and-crisis-caucasus>> [Žiūrėta 2018-04-24]

⁷¹ Ten pat.

⁷² Eleni Fotiou, „Caucasus Stability and Cooperation Platform: What is at Stake for Regional Cooperation?“ *Policy Brief no. 16*, International Centre for Black Sea Studies (ICBSS), 2009 m. liepa, 6-7. <https://www.files.ethz.ch/isn/104737/PB_16.pdf>

⁷³ Ten pat, 14.

Susidarė įdomi situacija, kai Turkija, save matanti kaip regioninę „lyderę“, tuo pat metu tęsė energetinės priklausomybės nuo Rusijos gilinimo politiką. 2009 m. rugpjūčio 6 d. Turkija galiausiai pasirašo „South Stream“ dujotiekio sutartį su Rusija. Tai ženklina pradžią naujo ir didelio projekto, kuris ne tik padidins Turkijos gamtinių dujų importą iš Rusijos, bet ir padarys jį tranzitine valstybe rusiškų dujų eksporte į pietų Europą. Ta proga vykusio susitikimo metu Putinas Ankaroje pasakė: „Mūsų derybos parodė, kad su Turkijos lyderyste galime priimti sprendimus, kurie atveria duris dideliems naujiems energetikos projektams.“⁷⁴ Naujas didelis energetikos projektas, tarp Turkijos ir Rusijos, žinoma, be ką tik pasirašyto SS projekto, buvo jau minėtasis Samsuno-Ceyhano naftotiekis, kuris jau tų pačių metų spalį buvo pajudintas iš mirties taško nauja Rusijos ir Turkijos sutartimi, kuria rusų valstybinės kompanijos Rosneft ir Transneft išreiškė norą prisijunti prie naftotiekio planavimo ir statybų kampanijos.

SS porjektas Rusijai visų pirma naudingas ir geidžiamas yra dėl to, jog dujotiekis apeitų tiek žemyninę Ukrainos dalį, tiek jos jūrinę IEZ. Jau tada Rusija buvo pradėjusi baimintis, jog Ukrainoje vieną dieną į valdžią gali ateiti pro-vakarietiška valdžia ir jos, kaip tranzitinės valstybės, statusas imtų kelti daug problemų. ES tuo metu taip pat vyko aktyvios diskusijos dėl išteklių diversifikavimo politikos. Vienas iš pagrindinių projektų šiam tikslui pasiekti buvo projektuojamas ir JAV remiamas Nabucco dujotiekis, kuris per Turkijos žemyninę teritoriją gabentų dujas iš Azerbaidžano į Pietų Europą⁷⁵. Rusija šį projektą suvokė kaip konkurentą jos inicijuojamam „South Stream“ dujotiekiui. Turkijos premjeras Erdoganas, tuo tarpu, teigė jog abu projektai neprieštarauja vienas kitam ir, kaip tik, įgyvendinti abu paraleliai geriau patenkintų Europos gamtinių dujų paklausą⁷⁶. Tarp abiejų dujotiekių projektų egzistavo kone dvigubas kainų skirtumas: pro-vakarietiškojo „Nabucco“ dujotiekio kaina buvo beveik dvigubai mažesnė (7,9 mlrd. Eur)⁷⁷ lyginant su rusiškuoju „South Stream“ (15,5 mlrd. Eur.)⁷⁸. Be to, buvo numatoma, jog dujų gabenimas Nabucco dujotiekiu būtų 40-50% pigesnis, lyginant su „South Stream“⁷⁹. Tokie kainų skirtumai demonstravo akivaizdų politinį Rusijos siekį eilinį kartą išplėsti savo įtaką Europoje ir didinti ES ir Turkijos energetinę priklausomybę nuo jos. Vis dėlto, „Nabucco“ projekto atžvilgiu Turkija turėjo savo reikalavimų, kurie darė susikalbėjimą tarp Europos, Kaspijos ir pačios Turkijos partnerių labiau

---

⁷⁴ „Russia, Turkey sign South Stream pipeline deal“, *Euronews*, 2009 m. rugpjūčio 8 d. <<http://www.euronews.com/2009/08/07/russia-turkey-sign-south-stream-pipeline-deal>> [Žiūrėta 2018-04-26]

⁷⁵ „U.S. Throws Weight Behind EU's Nabucco Pipeline“, *Reuters*, 2008 m. vasario 22 d. <<https://www.cnn.com/id/23290211>> [Žiūrėta 2018-04-26]

⁷⁶ „Russia, Turkey sign South Stream pipeline deal“, *Euronews*, 2009 m. rugpjūčio 8 d. <<http://www.euronews.com/2009/08/07/russia-turkey-sign-south-stream-pipeline-deal>> [Žiūrėta 2018-04-26]

⁷⁷ „UPDATE 3-Nabucco pipeline cost rises to 7.9 bln euros“, *Reuters*, 2008 m. gegužės 29 d. <<https://uk.reuters.com/article/nabucco/update-3-nabucco-pipeline-cost-rises-to-7-9-bl-euro-idUKL2911967120080529?sp=true>> [Žiūrėtas 2018-04-27]

⁷⁸ „South Stream is estimated to cost EUR 15.5 billion.“ *Gazprom*, 2010 m. lapkričio 30 d. <<http://www.gazprom.com/press/news/2010/november/article106074/>> [Žiūrėtas 2018-04-27]

⁷⁹ „U.S. Throws Weight Behind EU's Nabucco Pipeline.“ *CNBC*, 2008 m. vasario 22 d. <<https://www.cnn.com/id/23290211>> [Žiūrėta 2018-04-26]

komplikuotą ir grėsė projekto žlugimu. Pagrindinis Turkijos reikalavimas buvo supirkti dalį dujotiekiu atkeliaujančių dujų žemesne kaina, negu jos būtų tiekiamos partneriams Europoje, kaupiti dujų atsargas ir, esant poreikiui, su antkainiu parduoti jas Europos šalims⁸⁰. Su tokiomis sąlygomis sutikti nebuvo pasirengęs nei Azerbaidžanas nei partneriai ES. Tokia situaciją ypatingai gerino „South Stream“ dujotiekiu perspektyvas, nors tiek Turkija, tiek ES pietų valstybės suprato, jog jo realizavimas padidins energetinę priklausomybę nuo Rusijos. Vis dėlto, pagrindinį vaidmenį atliko Turkija, kuri buvo pagrindinė tranzitinė valstybė ir nuo jos daugiausiai priklausė, kuris projektas bus/nebus įgyvendintas. Deja, bet nusivylusi paskutiniojo dešimtmečio ES ir JAV politika savo atžvilgiu, suvokdama, kad artimoje ateityje netaps ES nare ir suerzinta JAV Bušo užsienio politikos įpročiu ignoruoti sąjungininkų interesus, Ankara, atrodo, nebematė prasmės energetikoje teikti prioritetą savo geopolitiniams Vakarų sąjungininkams. Turkija buvo labiau suinteresuota ekonomine nauda sau ir savo įtakos plėtra užsienyje. Nors tebe priklausė NATO ir deklaravo sąjungą su Vakarais, realistiškai Turkija save suvokė kaip savarankišką tarptautinės politikos galios centrą, o ne Vašingtone esančio Vakarų galios centro satelitą, kuriuo Turkija buvo dar visa neseniai.

Naujasis JAV prezidentas B. Obama aiškiai suprato, jog santykiai su kritinę strateginę reikšmę turinčia NATO partnere yra pavojingai atšalę. Būtent todėl jis pasirinko Turkiją kaip pirmąją šalį, kurią po inauguracijos nusprendė aplankyti oficialiu vizitu 2009 m. balandį. Vizitas išties turėjo teigiamą efektą dvišaliams JAV ir Turkijos santykiams. Netrukus po vizito suaktyvėjo tarptautinės derybos tarp Turkijos ir suinteresuotų ES šalių dėl „Nabucco“ dujotiekiu ir galiausiai liepos 13 d. buvo pasirašyta tarpvyriausybinių sutartis tarp Turkijos ir ES partnerių dėl dujotiekiu projekto. Vis dėlto, tai nesutrukdė jau po kelių savaičių, rugpjūčio 6 d., analogišką sutartį pasirašyti Turkijai ir Rusijai dėl „South Stream“ projekto. Tų pačių metų spalį tarp Turkijos ir Rusijos taip pat pasirašoma sutartis dėl „Samsuno-Ceyhano“ naftotiekiu linijos, kuria Transneft ir Rosneft ištraukia į projektą. Realizuotas naftotiekius ne tik padidintų Turkijos priklausomybę nuo rusiškos naftos, bet ir jos eksporto apimtį į Vakarų šalis, kas didintų Rusijos įtaką pasaulinėje rinkoje ir suteiktų geresnes galimybes manipuluoti kainomis. Todėl 2009-ųjų pabaiga žymėjo naują energetinės konkurencijos tarp Vakarų ir Rusijos etapą, kurioje pagrindinė rolė teko Turkijai, nebe kaip Vakarų stovyklos narei, bet kaip neutraliai tranzitinei šaliai, esančiai tarp Vakarų, Rusijos ir Kaspijos regiono.

Apibendrinant skyriuje aptartą laikotarpį galima sudėlioti tokią gilėjančio Turkijos-Rusijos energetinio bendradarbiavimo proceso seką: 1) 2000-ųjų pradžioje didėjantis JAV karinis išitraukimas į Vidurio Azijos ir Artimųjų rytų šalis paskatino anti-amerikietišku nuotaikų Turkijoje augimą; tuo pat metu naujasis Rusijos prezidentas V. Putinas ir naujoji Rusijos vyriausybė vykdo aktyvią diplomatinę kampaniją Turkijoje, kuriose vienas iš prioritetų yra energetinis

---

⁸⁰ Daniel Freifeld, „Nabucco: Pipeline Politics and the U.S.-Turkey Strategic Partnership.“ *Turkish Policy Quarterly*, Volume 7 Number 4, 2009 m., 78. <http://turkishpolicy.com/pdf/vol_7-no_4-freifeld.pdf>

bendradarbiavimas; 2) 2002 m. Turkijoje į valdžią ateina Tvarkos ir vystymosi partija, besivadovaujanti nauja užsienio politikos doktrina, kurios viena iš dedamųjų – ryšių su Rusija ir kitomis Rytų valstybėmis stiprinimas; 3) 2003 m. JAV inicijuoja karinę operaciją prieš Iraką ir Sadamo Huseino režimą; Turkija kategoriškai prieštarauja operacijai, argumentuodama savo saugumo ir regioninio stabilumo interesais; 4) karinė operacija Irake sustiprina ekstremistinius islamistų ir separatistinius kurdų judėjimus šiaurinėje šalies dalyje ir Turkijos pasienyje; 5) JAV veiksmai Irake tampa energetinio saugumo iššūkiu pačiai Turkijai: vienas pagrindinių Turkijos naftos importo šaltinių – Kirkuko-Ceyhano naftotiekis tampa nuolatinių atakų taikiniu; tai skatina Turkijos vyriausybę imtis karinių priemonių situacijai išspręsti, tačiau JAV kategoriškai prieštarauja Turkijos karinėms akcijoms už savo šalies ribų; 6) Tuo tarpu 2004 m. ir 2005 m. įvyksta istoriškai svarbūs Turkijos ir Rusijos vadovų susitikimai, kuriuose abi šalys išreiškia suinteresuotumą energetinio bendradarbiavimo tolesne plėtra; 7) 2007 m. prasideda derybos dėl dviejų – dujotiekio ir naftotiekio – projektų tarp Rusijos ir Turkijos; 8) Nors 2008 m. įvykusi Rusijos intervencija į Gruziją tampa iššūkiu tolesniam Turkijos bendradarbiavimui su Rusija, Turkija, nors ir būdama NATO nare, siekdama nepakenkti savo ryšiams su Rusija, netrunka užimti iš esmės neutralios pozicijos, kuri yra priimtina Rusijai, tačiau nepriimtina JAV ir NATO, kadangi demonstruoja vienos iš narių solidarumo stoką; tokiai situacijai įtakos turi aktyvi diplomatija iš Rusijos pusės ir atitinkamai vangi JAV diplomatija; 9) naujoji Obamos administracija JAV suskumba taisyti santykius su Turkija; energetikoje to rezultatu tampa Turkijos ir ES partnerių susitarimas dėl „Nabucco“ provakarietiško dujotiekio tiesimo per jos teritoriją; 10) vis dėlto nesutrunkdoma tęstis ir Turkijos bendradarbiavimui su Rusija, kuriame vystomi projektai, susijęs ne tik su didėjančia Turkijos energetine priklausomybe nuo Rusijos, bet taip pat ir naftos bei gamtinių dujų eksportu į Vakarų rinkas, kas leis Rusijai didinti įtaką globaliai.

4.3.2010-2016 m.: didėjantys bendradarbiavimo mastai su Rusija atsinaujinusio geopolitinio priešiško kontekste

2010 m. buvo aukščiausias taškas Rusijos-Turkijos santykiuose po Šaltojo karo. Kaip aptarta ankstesniame skyriuje, daugiausiai tai lėmė agresyvi Bušo administracijos politiko regione, supriešinusi Amerikos ir Turkijos interesus, ir, iš kitos pusės, tarp Turkijos ir Rusijos susiklostę sėkmingi dvišaliai santykiai, kurių pagrindas buvo energetinis bendradarbiavimas. Visą XXI a. pirmojo dešimtmečio santykių progresą vainikavo 2010 m. tarp Rusijos prezidento Dmitrijaus Medvedevo ir Turkijos premjeres Recepas Taypas Erdoganas pasirašyta Aukščiausio lygio bendradarbiavimo tarybos steigimo sutartis, kuri ženklino naują dviejų valstybių strateginio

bendradarbiavimo etapą⁸¹. Pagal susitarimą, taryba turi veikti kaip bendradarbiavimo ir dvišalių santykių gaires brėžianti institucija, kuri vieną kartą per metus rengtų eilinius susitikimus tam, kad koordinuotų politinių, ekonominių, humanitarinių ir kultūrinių projektų įgyvendinimą. Tą pačią dieną buvo pasirašyta ir naujo bendro energetinio projekto - Akkuyu atominės elektrinės (AAE) – statybų sutartis, pagal kurią Rusijos valstybinė kompanija „Rosatom“ suprojektuos ir pastatys pirmąją atominę elektrinę Turkijoje. AAE yra dar vienas didelis dviejų šalių bendras energetinis projektas, kurio įgyvendinimas tebevyksta šiuo metu. Nors pastatydama naują atominę elektrinę Turkija išplės savo energetinių išteklių diversifikaciją, vis dėlto būsimoje elektrinės statybų darbai, techninė priežiūra, personalas ir kiti aspektai bus stipriai priklausomi nuo Rusijos, todėl vargu ar elektrinė ateityje iš esmės sumažins energetinę priklausomybę nuo Rusijos.

2010 metų pabaiga ženklina naują etapą tiek Turkijos užsienio politikoje, tiek ir JAV, bei Rusijos santykiuose su Ankara. 2010 m. gruodžio 17 d. Tunise prasidėję protestai prieš ilgametį šalies prezidentą ženklino naują ir, galima sakyti, dar tebevykstantį procesą, kuris pirmiau buvo pavadintas „Arabų pavasariu“, tačiau šiandien tikslingiau būtų vadinti jį „Arabų revoliucija“, kadangi tikrasis politinis „pavasaris“ daugelyje sukilusių tautų taip niekada ir neatėjo. Šio tyrimo atveju aktualus yra Turkijos kaimynės Sirijos, kurioje 2011 prasidėjęs pilietinis karas tęsiasi iki pat šiandienos, atvejis, kadangi sulig konflikto pradžia prasidėjo naujas, nepastovus ir dinamiškas JAV ir Rusijos santykių su Turkija etapas.

Nors Turkijai iki tol buvo būdingas labai racionalus ir realistiškas savo nacionalinių ir saugumo interesų vertinimas, bei, kaip parodė Irako karo atvejis, ji nebuvo linkusi remti perversmų prieš autoritarinius režimus savo kaimynystėje, tačiau Sirijos atveju Ankara, kuri ilgus metus palaikė gerus santykius su Assado režimu, netruko užimti pro-vakarietiškos pozicijos ir pareiškė, jog Assado režimas turi pasitraukti iš valdžios. Tuo pat metu, tokia pozicija buvo priešinga Rusijai, kuri rėmė *status quo* režimus Arabų šalyse. Ekspertų vertinimu, tokią Turkijos poziciją lėmė klaidingi apskaičiavimai ir prognozės, jog per kelis mėnesius Assado režimas Sirijoje žlugs⁸². Tačiau stipri Rusijos ir Irano parama režimui, bei ribotas JAV įsitraukimas nulėmė, jog Assadas liko valdžioje. Todėl Arabų „pavasaris“ ilgainiui atnaujino geopolitinę priešpriešą tarp Turkijos ir Rusijos, kuri buvo daugiau nei 10 metų iš esmės išnykusi.

Vis dėlto, į tiesioginę konfrontaciją dviejų šalių nesutarimai iki 2015 m. pabaigos neperaugo, todėl išsiskiriančios nuomonės dėl Sirijos ateities netrukdė abiem valstybėms toliau vystyti bendrus energetinius projektus ir sėkmingai atskirti bendradarbiavimą energetinėje plotmėje

---

⁸¹ Kremlin, “Russia and Turkey have established the High-Level Cooperation Council.” Maskva, 2010 m. gegužės 12 d. <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/7723>>

⁸² Ziya Öniş, “Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East.” *Mediterranean Politics*, DOI: 10.1080/13629395.2013.868392, 2014 m., 11. <<https://ais.ku.edu.tr/course/24953/Onis%202014%20Turkey%20and%20the%20Arab%20Revolutions.pdf>>

nuo geopolitinių nesutarimų. Kaip teigia Ziya Öniş, tokią situaciją nulėmė po Šaltojo karo tarp Turkijos ir Rusijos susiklosčiusi „asimetriška tarpusavio priklausomybė“⁸³, kurioje silpnesniosios ir labiau priklausomos šalies vaidmuo tenka Turkijai – daugiausiai dėl energetinės priklausomybės nuo Rusijos. Taip pat pažymėtina, jog Turkijos užsienio politika ir identitetas Erdogano ir jo partijos valdymo laikotarpiu iš esmės pakito: nuo savo, kaip Vakarų pavyzdžiu sekančios šalies, savivokos, iki savarankiško galios centro, turinčio atlikti šalies kelrodės vaidmenį islamiškame pasaulyje, savivokos. Lyderės savivoka Turkiją vertė vis sparčiau vystyti savo pramonę, karinius pajėgumus ir kitas sritis, kas neišvengiamai reikalavo didinti energijos vartojimą, o dėl to ir dujų bei naftos importą. Rusija Turkijai pasirodė esanti labiausiai tinkama šalis bendradarbiavimo energetikos srityje gilinimui, kadangi ji yra viena stabiliausių Rytų valstybių, gebanti pasiūlyti palankiausias sąlygas; vis dėlto, energetinės nepriklausomybės sąskaita.

Taip nutiko ir atominės elektrinės atveju. Branduolinę energiją Turkija suvokė kaip vieną iš reikšmingiausių sprendimų Turkijos energetinio saugumo problemai, kurios esmė, žinoma, glūdi jos priklausomybėje nuo užsienio resursų, daugiausiai gamtinių dujų. Vien tik elektros energija, kurios vartojimas kasmet stipriai auga, Turkijoje yra gaminama daugiausiai deginant dujas, kurių absoliuti dauguma yra importuojama iš Rusijos⁸⁴. Branduolinė energija leistų Turkijai ne tik sumažinti priklausomybę nuo gamtinių dujų, bet ir užtikrintų efektyvesnę elektros energijos gamybą, bei sumažintų daromą žalą aplinkai⁸⁵.

Bendradarbiavimas su Rusija ties AAE yra puikus pavyzdys, kaip, investuodama finansinius resursus į energetikos projektus Turkijoje, Rusija siekia didinti Turkijos priklausomybę nuo savęs, kas ateityje suteiks galimybę politinėms manipuliacijoms. Viena vertus, AAE projektu, kurį įgyvendintų ir finansuotų Rusijos valstybinė kompanija „Rosatom“, Rusija investuotų į Turkijos energetiką ir atitinkamų technologijų vystymą 20 mlrd. Eur⁸⁶. Kita vertus, nors AAE sumažintų poreikį ateityje importuoti daugiau dujų iš Rusijos ir kitų šalių, tačiau, vertinant bendrai, priklausomybė nuo Rusijos padidėtų, dėl šių projekto sąlygų: Rusijai privalo priklausyti kontrolinis AAE akcijų paketas (51%); elektrinės personalą sudarytų daugiausiai darbuotojai iš Rusijos, o turkai būtų apmokomi Rusijoje; elektrinėje būtų išbandomas iki šiol nenaudotas naujos technologijos reaktorius (rusai iš dalies Turkija naudosis kaip bandymų aikšte); remiantis tyrimais, elektrinėje pagaminta elektra bus brangesnė negu tokiu pat būdu pagaminta energija Europoje (12,35 ct/kwh

---

⁸³ Öniş, „Turkey and Russia in a shifting global order“ 87-88.

⁸⁴ U.S. Energy Information Administration, Turkey, 2017 m. vasario 2 d.
<<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TUR>>

⁸⁵ K.Kaygusuz, A.Coskun, “Energy security and nuclear power in Turkey for sustainable development.” *Journal of Engineering Research and Applied Science*, Volume 5(1), June 2016, 349.
<<http://www.journaleras.com/index.php/jeras/article/view/50/54>>

⁸⁶ Öniş, „Turkey and Russia in a shifting global order.“ 87.

lyginant su 6-7 ct/kwh)⁸⁷. Taigi, nors elektrinė bus Turkijos teritorijoje, joje pagamintą energiją ji pirks iš „Rosatom“ už Rusijai palankias kainas. Tiek statybos, tiek elektrinės veiklas bus priklausoma nuo Rusijos, o tai jai suteiks galimybių politinėms manipuliacijoms.

Tuo tarpu JAV, su kuria Turkija ilgus metus brandino viltis bendradarbiauti vystant branduolinę energetiką, daugiausiai dėl komercinių priežasčių nėra suinteresuota padėti Turkijai kuriant pro-vakarietišką AE projektą⁸⁸. Turkijoje tai yra priimama kaip JAV nepasitikėjimo jos ambicijomis ženklas, kas silpnina Turkijos-JAV strateginę partnerystę ir skatina Turkiją toliau gręžtis link Rytų partnerių. Teigti, jog JAV valdžia nesuteikia Turkijai priežasčių taip manyti būtų klaidinga. Viena vertus, civiliniai branduoliniai projektai JAV yra kuriami privačių kompanijų, todėl ir atitinkamus branduolinius reaktorius Turkija pirtų bei diegtų bendradarbiaudama su privačiomis firmomis. Vis dėlto, kad galėtų konkuruoti su tokiomis valstybių remiamomis kompanijomis-milžinėmis kaip „Rosatom“, JAV firmos turi gauti vienokią ar kitokią savo valstybės paramą. Nors oficialiai JAV valdžia reiškia paramą Turkijos branduolinės plėtros strategijai, tačiau praktikoje egzistuoja akivaizdus susirūpinimas dėl branduolinio ginklo platinimo grėsmių. Labiausiai dėl šalia Turkijos esančio Irano, kuris turi akivaizdžių branduolinių ambicijų, galinčių kada nors paskatinti Turkijos ir Irano branduolinę konkurenciją nebe civilinių technologijų srityje⁸⁹.

Turkija JAV įtarinėjimus dėl jos potencialių branduolinio ginklo ambicijų yra atvirai pavadinusi įžeidimu. Viename oficialiame susitikime branduolinės energetikos klausimu 2012 m. JAV atstovui uždavus klausimą, ar Turkija vystytų savo branduolinį ginklą, jeigu Iranas kada nors pasigamintų savąjį, Turkijos atstovai atsakė, jog tokie klausimai yra „įžeidžiantys“ ir ironiškai klausė „ar Turkija neturėtų suabejoti NATO saugumo garantijomis, kai tokius klausimus uždavinėja oficialus JAV atstovas“⁹⁰. Juk NATO branduolinės valstybės ir visų pirmą JAV turi garantuoti geopolitiškai priešiškų valstybių atgrasymą. Turkiją išsižeisti skatina ir tas faktas, jog ji visuomet demonstravo savo paramą ir įsipareigojimą branduolinio ginklo neplatinimo idėjai bei noriai prisidėdavo prie masinio naikinimo ginklų saugumo tarptautinių iniciatyvų bei sutarčių. Be to, skirtingai, nei šalia esantis Iranas ir kai kurios kitos branduolines technologijas siekiančios plėtoti šalys, Turkija turi labai ribotus gamtinius energijos išteklius. Tai tik sustiprina jos branduolinių ambicijų pagrįstumą ir paaiškina nusivylimą savo didžiosios Vakarų sąjungininkės politika.

---

⁸⁷ Burcu Yavuz Tiftikçigil, Çağla Gül Yesevi, „Energy Relations between Turkey and Russia: Conflict In Energy Projects.“ *Journal of Economics and Sustainable Development*, Vol.5, No.12, 2014, 63.
<<http://www.iiste.org/Journals/index.php/JEDS/article/view/13882>>

⁸⁸ Jessica C. Varnum, „Closing the Nuclear Trapdoor in the U.S.-Turkey “Model” Partnership: Opportunities for Civil Nuclear Cooperation“, *Brookings: Turkey Project Policy Paper*, Nr. 1, 2013 m. birželis, 2.
<<https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/17-us-turkey-nuclear-partnership-cooperation-varnum.pdf>>

⁸⁹ Ten pat, 8.

⁹⁰ Turkish Interlocutor, “U.S.-Turkey-Dialogue,” October 31-November 2, 2012 m. spalio 31 d. – lapkričio 2 d., Stambulas, Turkija, cituota iš Varnum, “Closing the Nuclear Trapdoor in the U.S.-Turkey “Model” Partnership.”

Branduolinės energetikos plėtros atvejis Turkijoje tapo puikiu pavyzdžiu, kaip JAV, dėl svyruojančio pasitikėjimo vienu svarbiausių savo sąjungininkų ir finansinių argumentų iškėlimo aukščiau strateginių, atvėrė reikšmingą plyšį dviejų šalių strateginėje partnerystėje. 2013 m. balandį Turkijos Energetikos ministras Taneras Yıldızas, kalbėdamas apie potencialaus JAV ir Turkijos AE projekto vystymą, pasakė: „JAV pareigūnai mums sakė, kad projektas nebūtų perspektyvus. Tai gali būti finansiškai neperspektyvu, tačiau strategiškai reikšminga. Šis strateginis indėlis priklauso nuo Vašingtono iniciatyvos... Nemėginti drauge vystyti šios iniciatyvos reiškia, kad strateginė partnerystė netenka savo tikrosios prasmės.“⁹¹ Šiuo plyšiu JAV-Turkijos bendradarbiavime, kaip galima matyti, sėkmingai pasinaudojo Rusija, stiprindama savo strateginę partnerystę su Turkija. Rusijos autoritarinė sistema, reikia pripažinti, dažnai sugeba mąstyti labiau politiškai strategiškai ir turi stipresnę pasiryžimą finansinėms investicijoms, kurios ilgainiui gali turėti reikšmingų užsienio politikos dividendų.

2013 m. dėl panašių priežasčių buvo galutinai išsižadėta ir „Nabucco“ dujotiekio projekto. Viena vertus, Nabucco ekonomiškumą menkino rusų užsispyrimas įgyvendinti brangų „South Stream“ dujotiekį, ties kuriuo pirmieji statybų darbai prasidėję buvo būtent 2012 m. gruodį.

2010-2013 didžiųjų Europos valstybių tarpe aiškiai jautėsi didėjantis abejingumas Nabucco atžvilgiu. Prancūzijos prezidentas Nikola Sarkozy buvo vienas ryškiausių Turkijos narystės ES kritikų, jo metais Prancūzijos santykiai su Turkija buvo komplikuoti, todėl ir bendradarbiavimas ties projektu buvo ribotas. Be to, prioritetas buvo teikiamas tuometiniam „Nord Stream 2“ projektui. Angelos Merkel Vokietija taip pat teikė prioritetą Nord Stream antrajai linijai. Merkel netgi vetavo 200 mln. Eur. ES paramą „Nabucco“ projektui. Berlusconi Italija tuo tarpu prioritetą teikė „South Stream“ dujotiekiiui, kurio statybose šalia Rusijos „Rosneft“ dalyvavo ir Italijos „ENI“. Tuo tarpu JAV, kuri iš pradžių veikė, kaip pagrindinė ne ekonomiškai, bet strategiškai „Nabucco“ projektu suinteresuota Vakarų šalis, privalėjusi sudrausminti ir Vakarų Europos partnerius, pamažu prarado suinteresuotumą dujotiekio projektu dėl tuo metu prasidėjusio jos pačios inicijuoto skalūninių dujų bumo⁹², kuris siūlė labiau apsimokančias alternatyvas dujotiekio transportuojamoms dujoms. Todėl galima sakyti, jog strateginis Rusijos mąstymas, nugalėjo ekonomišką Vakarų požiūrį ir 2013 m. „South Stream“ laimėjo prieš „Nabucco“.

Vis dėlto, „South Stream“ projektą komplikavo 2014 m. prasidėjusi Ukrainos krizė ir Rusijos įvykdyta Krymo aneksija. Tuo metu apie pusė Rusijos gamtinių dujų eksporto buvo vykdoma per Ukrainą kertančius dujotiekius. 2014 m. Ukrainoje į valdžią atėjus pro-vakarietiškos geopolitinės

---

⁹¹ “Turkey dismayed at lack of US partnership on second nuclear plant: Minister”, Hurriyet, 2013 m. balandžio 6 d. <<http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-dismayed-at-lack-of-us-partnership-on-second-nuclear-plant-minister---44390>> [Žiūrėta 2018-05-04]

⁹² „Russian gas pipeline could doom Europe's Nabucco plan“, Reuters, 2013 m. gegužės 28 d. <<https://www.reuters.com/article/eu-gas/russian-gas-pipeline-could-doom-europes-nabucco-plan-idUSL6N0E41JX20130528>> [Žiūrėta 2018-05-04]

orientacijos vyriausybei ir prasidėjus karui su pro-rusiškais separatistais tapo aišku, jog bendradarbiavimas visose srityse taps kompliktuotas ir Rusijos derybinės galios Ukrainos atžvilgiu smarkiai sumažės. „South Stream“ dujotiekis, kuriuo Ukraina būtų apeinama per Turkijos IEZ Juodojoje jūroje ir Bulgariją sukurtų Rusijai galimybes vykdyti gamtinių dujų eksportą per alternatyvų maršrutą ir sumažintų Ukrainos reikšmę. Tam kelią užkirto visų pirmą JAV įtaka Bulgarijos valdžiai, kuriai projektas, nors būtų ekonomiškai itin naudingas, tačiau susijęs su dideliais užsienio politikos kaštais. 2014 m. liepos 7 d., trijų JAV senatorių - J. McCaino, Ch. Murphy'io ir R. Johnsono - vizito Sofijoje metu, Bulgarija paskelbė stabdantį bendradarbiavimą ties SS projektu. Prieš susitikimą Vašingtonas įspėjo Sofijos partnerius, jog, jeigu Bulgarijos kompanijos dalyvaus projekte, jos taip pat gali tapti sankcijų, nukreiptų prieš Rusiją, objektu⁹³. Tuo tarpu Europos komisija jau kelis metus be jokių aiškių rezultatų kritikavo Bulgarijos vyriausybę, kuri dar 2008 m. suteikė Rusijai leidimą tiesti dujotiekį, nepaisydama neišspręstų ES ginčų su „Gazprom“, kuriam priklausytų 50 % dujotiekio Bulgarijos teritorijoje.

Turkijos laikysena agresijos prieš Ukrainą akivaizdoje buvo savotiškai panaši į reakciją 2008 m. Gruzijos konflikto atveju. Viena vertus, Turkija formaliai išreiškė palaikymą Ukrainos teritoriniam vientisumui, įvertino Krymo referendumą kaip nelegalų ir išreiškė susirūpinimą dėl jai istoriškai giminingų Krymo totorių teisių padėties pusiasalyje⁹⁴. Kita vertus, siekdama nepakenkti dvišaliams santykiams, kurie visų pirmą reikšėsi energetiniu bendradarbiavimu, Turkija savo retorikoje vengė atvirai kaltinti ir kritikuoti Rusiją dėl situacijos Ukrainoje ir neprisijungė prie Vakarų ekonominių sankcijų prieš ją⁹⁵. Savo ruožtu Rusija, reaguodama į didėjančią Ankaros susirūpinimą Krymo totorių padėtimi, suteikė totorių kalbai oficialios kalbos statusą Krymo pusiasalyje, o 2014 m. į Aukščiausio lygio bendradarbiavimo tarybos susitikimą (Turkijos-Rusijos strateginio bendradarbiavimo formatas) Rusijos iniciatyva atvyko ir Tatarstano prezidentas Rustamas Minnikhanovas. Turkijos siekis neleisti konfliktui turėti įtakos dvišaliams santykiams ir bendriems energetikos projektams su Rusija puikiai atsispindėjo 2014 m. Turkijos energetikos ministro Tanero Yildizo pasiūlyme, jog Bulgarijos pasitraukimo atveju, būtų svarstomas dujotiekio tiesimas per Turkijos žemyninę teritoriją⁹⁶. Neilgai trukus šis Turkijos ministro pasiūlymas iš esmės ir bus pradėtas įgyvendinti, tik jau nauju, simbolišku pavadinimu – „Turkish Stream“ (TrS).

---

⁹³ Charles Recknagel, „Explainer: Is South Stream The Latest Victim Of the Ukraine Crisis?“, *RFE/RL*, 2014 m. birželio 11 d. <<https://www.rferl.org/a/ukraine-south-stream-halted-bulgaria/25418146.html>> [Žiūrėta 2018-05-06]

⁹⁴ Habibe Özdal, „The Influence of the Ukraine Crisis on Turkish-Russian Relations“, *European Leadership Network*, 2015 m. kovo 11 d. <<https://www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/the-influence-of-the-ukraine-crisis-on-turkish-russian-relations/>> [Žiūrėta 2018-05-06]

⁹⁵ Balkan Devlen, „Don't poke the Russian bear“: Turkish policy in the Ukrainian crisis“, *The Norwegian Peacebuilding Resource Centre*, 2014 m. gegužė. <<https://www.ciaonet.org/attachments/25294/uploads>> [Žiūrėta 2018-05-06]

⁹⁶ „Turkey Interested In Russia's South Stream Pipeline“, *RFE/RL*, <<https://www.rferl.org/a/russia-turkey-south-stream/25352009.html>> [Žiūrėta 2018-05-06]

2014 m. gruodžio 1 d., Putino ir Erdogano susitikimo Ankaroje metu, Rusijos vadovas paskelbė apie SS projekto nutraukimą, tačiau taip pat buvo paskelbta, jog vietoj SS bus statomas kitas dujotiekis nuo Krasnodaro regiono Juodosios jūros pakrantėje, per Juodąją jūrą iki Turkijos europinės žemyninės dalies ir Turkijos-Graikijos pasienio⁹⁷. Taigi, numatoma, jog kaip ir SS atveju, rusiškos gamtinės dujos pasieks tiek Turkijos rinką, tiek ir ES šalis. Skirtingai negu SS atveju, TrS dujotiekis nebekirs ES valstybių, todėl ir neprieštaraus ES pretenzijoms, kaip Bulgarijos atveju.

2015 m., galima teigti, tarp Turkijos ir Rusijos egzistavo gan akivaizdus sutarimas dėl energetinės strategijos ir bendrų projektų. Toks sutarimas Rusijos agresijos Ukrainoje ir paramos Assado režimui kontekste turėjo kelti nemenką susirūpinimą Vašingtonui ne tik dėl ekonominių aspektų, bet ir geopolitinių. Turkijos, kaip vienos iš strategiškai svarbiausių NATO valstybių ir vienos artimiausių JAV sąjungininkių regione, pasiryžimas vystyti strateginį bendradarbiavimą energetikos srityje su V. Putinu vertintinas kaip pastarojo laimėjimas ir kaip JAV politikos savo sąjungininkės atžvilgiu pralaimėjimas⁹⁸. Kaltinti tik Turkiją dėl abejingumo NATO sąjungininkų interesams čia būtų klaidinga. Obamos administracija, kuri savo kadencijos Baltuosiuose rūmuose pradžioje mėgino taisyti santykius su Turkija, ilgainiui neparodė nei deramo suinteresuotumo provakarietišku dujotiekio projektu nuo Kaspijos jūros iki Europos, nei bendradarbiavimu branduolinės energetikos srityje. Tai atitinkamai skatino Turkiją bendradarbiauti su Rusija.

TrS projektui iššūkis iškilo 2015 m. lapkritį, kai Turkija numušė rusų naikintuvą, pažeidusį jos oro erdvę pasienyje su Sirija. Tai buvo rimčiausias karinis incidentas tarp dviejų šalių nuo Šaltojo karo, kelis mėnesius po kurio nebuvo išvengta ir pasekmių ekonominio ir energetinio bendradarbiavimo srityje. Derybos ties TrS projektu tarp vyriausybių po incidento iš karto buvo sustabdytas. Nors Rusijoje buvo atvirai sakoma, jog priežastis yra naikintuvo numušimas, Turkijos prezidentas Erdoganas po Rusijos sprendimo suskubo pareikšti, jog tai yra „melas“ ir iš tiesų Turkija dar prieš incidentą nutraukė derybas dėl rusų ne sugebėjimo prisitaikyti prie Ankaros reikalavimų⁹⁹. Tokia Erdogano retorika buvo desperatiškas bandymas pavaizduoti, jog Rusija neva negali politiškai manipuliuoti Turkija ir TrS projektu Maskva yra labiau suinteresuota negu Ankara. Kelis mėnesius trukęs santykių įšalas pradėjo tirpti sulig Erdogano atsiprašymu 2016 m. birželį. Ypatingai teigiamos įtakos santykiams turėjo 2016 m. liepą Turkijoje įvykęs nesėkmingas bandymas nuversti Erdoganą valdžią. Tuomet Putinas buvo vienas pirmųjų iš pasaulio lyderių, kuris anksčiau visų NATO valstybių vadovų telefonu susisieko su Erdoganu išreiškė palaikymą jam. Tuo tarpu santykiai su

---

⁹⁷ „Russia drops South Stream gas pipeline plan.“ *BBC*, 2014 m. gruodžio 1 d. <<http://www.bbc.com/news/world-europe-30283571>> [Žiūrėta 2018-05-06]

⁹⁸ Camilla Wuensch, „Turkish Stream: Ankara Trying to Balance East and West.“ *CSIS Turkey Project*, 2015 m. liepos 10 d. <https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/150710_Turkish_Stream_Ankara_Trying_Balance_East_West.pdf>

⁹⁹ „Turkey has shelved Turkish Stream gas pipeline project, says President Erdoğan“, *Hurriyet*, 2015 m. gruodžio 5 d. <<http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-has-shelved-turkish-stream-gas-pipeline-project-says-president-erdogan-92115>> [Žiūrėta 2018-05-06]

Vakarais ir ypač JAV po perversmo itin pablogėjo. Ankara Vašingtoną netruko apkaltinti suteikiant prieglobstį ir neišduodant Turkijos teismui dvasininko ir politinio aktyvisto Fethullah Güleno, kurį turkai įtaria kaip pagrindinį 2016 m. perversmo organizatorių. Taip pat Turkija apkaltino vieną iš JAV generolų parėmus sukilėlius¹⁰⁰. Tai dar labiau suartino Turkiją su Rusija, kuri netrukus panaikino daugelį ekonominių sankcijų Turkijai ir jau tų pačių metų spalio 10 d. Putinas ir Erdoganas pasirašė dvišalę sutartį dėl TrS dujotiekio, kuris vainikavo derybų dėl dar vieno strategiškai reikšmingo energetikos projekto pabaigą ir jo įgyvendinimo pradžią¹⁰¹. Tam nesutrukdė net karinis incidentas tarp dviejų valstybių.

Apibendrinant aptartą laikotarpį galima brėžti tokią proceso seką: 1) 2010 m. Turkijos-Rusijos santykiai pasiekia aukščiausią tašką, įsteigus strateginio bendradarbiavimo formatą sulig kuriuos pradėtas ir bendradarbiavimas branduolinės energetikos srityje; 2) Savo ruožtu JAV, prioretizuodama finansinį, o ne strateginį aspektą bei demonstruodama ribotą pasitikėjimą Turkijos branduolinėmis ambicijomis dvejoja išitraukti iš bendradarbiavimo branduolinės energetikos srityje, konkuruoti šioje srityje su Rusija, kas tik sustiprina Turkijos suinteresuotumą bendradarbiauti su Maskva; 3) analogiška situacija susiklosto ir dujotiekių atveju, kur SS nukonkuruoja finansiškai perspektyvesnį „Nabucco“ dujotiekį dėl JAV prioriteto teikimo finansiniam aspektui ir tuo pat metu Rusijai prioritetą teikiant strateginiai perspektyvai; 4) Nors Ukrainos krizės akivaizdoje JAV politinis spaudimas Bulgarijai privertė sustabdyti SS projektą, Turkijos dvejonės veltis į konfrontaciją su Rusija ir demonstratyvus Rusijos dėmesys turkams rūpinčios totorių tautinės bendrijos reikalams davė pradžią prie aplinkybių pritaikytam „Turkish Stream“ dujotiekio projektui; 5) Po 2015 m. lapkričio karinio incidento tarp Turkijos ir Rusijos dujotiekio derybos nutrūksta; 6) Po Erdogano atsiprašymo už incidentą ir Putino paramos Turkijos lyderiui perversmo prieš jį metu, santykiai vėl atšyla; 7) Perversmas paskatina tolesnį Turkijos-JAV santykių blogėjimą, dėl pastarosios riboto bendradarbiavimo išduodant Turkijai sąmokslą organizavimu įtariamą asmenį; 8) 2016 m. spalį pasirašomas susitarimas tarp Erdogano ir Putino dėl „Turkish Stream“.

Aptartu laikotarpiu progresą Turkijos bendradarbiavime su Rusija daugiausiai lėmė JAV dėmesingumo stoka Turkijos energetiniams interesams, visų pirma branduolinės energetikos vystymui ir pro-vakarietiško dujotiekio įgyvendinimui. Tai yra projektai, kurie padidintų Turkijos energetinį saugumą, savarankiškumą ir padarytų ją strategiškai reikšminga tranzitine valstybe dujų eksporte. Tuo pasinaudojo Rusija, kuri sugebėjo Turkijai pasiūlyti jai priimtinius variantus abiem atvejais. Pirmąjį 21 a. dešimtmetį susiformavęs Turkijai naudingas energetinis bendradarbiavimas ir

---

¹⁰⁰ „U.S. general denies involvement in Turkish coup attempt“, *Reuters*, 2016 m. liepos 29 d.
<<https://www.reuters.com/article/u-s-general-denies-involvement-in-turkish-coup-attempt-idUSKCN10925Y>>
[Žiūrėta 2018-05-06]

¹⁰¹ „Turkey, Russia strike strategic Turkish Stream gas pipeline deal“, *Hurriyet*, 2016 m. spalio 10 d.
<<http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-russia-strike-strategic-turkish-stream-gas-pipeline-deal-104822>> [Žiūrėta 2018-05-06]

energetinė priklausomybė nuo Rusijos vertė ją ignoruoti nesutarimus geopolitiniais klausimais. Dėl Vakarų suinteresuotumo bendrais projektais stokos, Turkija, sparčiai augant užsienio politikos ambicijoms ir kuro paklausai, buvo priversta atsigręžti į Rusiją.

Išvados

Šiame darbe nuosekliai laiko atžvilgiu buvo aiškinamasi, kaip susiformavo dabartinėje Turkijos užsienio politikoje egzistuojantis paradoksas, kai, nepaisant ryškių geopolitinių takoskyrų su Rusija, tuo pat metu vyksta spartus progresas energetiniame bendradarbiavime. Remiantis neo-realistine Mearsheimerio teorija aiškintasi, kaip mažesniojo galios centro Turkijos užsienio politikos energetinio bendradarbiavimo sritį veikia dviejų didžiųjų galios centrų – JAV ir Rusijos – politika jos atžvilgiu. Naudojant atvejo studijos metodą, proceso atsekimo techniką ir išanalizavus 23 m. laikotarpį nuo 1994 iki 2016 m., aptarus Turkijos ir Rusijos sėkmingai įgyvendintų/įgyvendinamų strateginių energetikos projektų bei jų užsienio politikos aplinkybes, galima išskirti tokius **prie dabartinės padėties atvedusius lūžinius taškus, bei jiems įtaką padariusius užsienio politikos procesus:**

1. 1997 m., galima teigti, jog „Blue Stream“ projektas buvo **pirmasis lūžinis taškas** Turkijos-Rusijos santykiuose, kadangi ateityje jis turėjo „priklausomybės nuo kelio“ efektą: pradėjus jį įgyvendinti Turkija didele dalimi prarado suinteresuotumą Kaspijos regiono dujomis, kadangi naujasis rusiškasis dujotiekis patenkino Turkijos dujų paklausą. Taip pat jis sukūrė gerą bendradarbiavimo su Rusija patirtį, kuri 2000-aisiais, laikinai išnykus reikšmingiems geopolitiniais nesutarimams, tapo paskata tolesnio bendradarbiavimo vystymui. Nors JAV bei Turkija palaikė pro-vakarietiškus dujotiekių ir naftotiekių variantus, jų realizaciją apsunkino po-sovietinių Kaspijos valstybių ribotas sugebėjimas susitarti. Šią problemą išspręsti galėjo aktyvesnis JAV lobizmas Trans-Kaspijos dujotiekio atveju, tačiau iki 90-ųjų pabaigos jis buvo ribotas. Susiklostė situacija, kai Turkija, dėl mažėjančios JAV paramos ir augančios energijos paklausos šalies viduje tapo stipriai suinteresuota gamtinių dujų importu ir dėl to pradėjo bendradarbiavimą su Rusija, kuri tuo metu ir pasiūlė konkurencingą „Blue Stream“ dujotiekio per Juodąją jūrą variantą. Tuo tarpu JAV buvo labiau suinteresuota ne Rusijos, o Irano atgrasymu nuo Kaspijos išteklių. JAV strateginio suinteresuotumo Turkija mažėjimas po Šaltojo karo ir tuo pat metu palyginti nuolaidi politika Rusijos atžvilgiu lėmė pirmojo strateginio energetinio projekto tarp Turkijos ir Rusijos įgyvendinimą. Tai, jog aktyvesnis JAV įsitraukimas galėjo pakeisti situaciją pagrindžia sėkmingas Baku-Tbilisi-Ceyhano naftotiekio projektas, kuriuo buvo užtikrintas Turkijos ir Vakarų šalių priėjimas prie Kaspijos naftos išteklių.

2. 2000-ųjų pradžioje JAV į valdžią atėjus prezidentui G. Bušui, o Rusijoje – V. Putinui, pasikeičia ir abiejų šalių politika Turkijos atžvilgiu. JAV, ignoruodama Turkijos interesus, vykdo aktyvią užsienio politiką Vidurio Azijoje ir Artimuosiuose rytuose, kur įsitraukia į karą Afganistane, o vėliau ir Irake. 2003 m. karinę JAV operaciją Irake galima laikyti **antruoju lūžiniu tašku**, kadangi tai ilgam sugadino Turkijos-JAV santykius. JAV veiksmai prieštaravo Turkijos nacionaliniams interesams, sukėlė chaosą jos kaimynystėje ir tiesiogiai pakenkė Turkijos energetiniam saugumui. Tuo tarpu naujosios vyriausybės Rusijoje atstovai Turkijos atžvilgiu vykdė aktyvią diplomatiją, kurios centre figūravo energetika. Po „Blue Stream“ dujotiekio pastatymo išaugusi energetinė priklausomybė nuo Rusijos, toliau plėtojami bendri energetiniai projektai, aktyvi diplomatija iš Maskvos pusės, ir silpnos diplomatinės pastangos iš Vašingtono 2008 m. paskatino Turkiją užimti iš esmės neutralią poziciją Rusijos agresijos prieš Gruziją akivaizdoje. JAV santykiuose su Turkija padarytos klaidos 90-aisiais, ir ypač Turkijos energetinius interesus ignoruojanti Bušo administracijos politika 2000-aisiais paskatino Ankaros energetikos politiką toliau gręžtis link Rusijos. Dėl nusivylimo Vašingtono politika bei matant akivaizdų Rusijos suinteresuotumą bendradarbiavimu, Turkija energetikos politikoje toliau ėjo 1997 m. (sulig „Blue Stream“ projekto pradžia) pasirinktu keliu ir noriai įsitraukdavo į naujus projektus su Rusija.

3. Kai 2010 m. prasidėjo Arabų revoliucijos, o 2014 m. Rusija okupavo Krymą, vėl išryškėjo geopolitinės takoskyros tarp pro-vakarietiškos Turkijos ir Rusijos pozicijų. Tačiau tarp šalių jau oficialiu lygiu vyko strateginis bendradarbiavimas, kurio pamatu buvo bendri dujotiekių ir branduolinės energetikos projektai. Todėl 2010 m. tarp Turkijos ir Rusijos pasirašytą strateginio bendradarbiavimo sutartį ir sutartį dėl „Akkuyu“ atominės elektrinės statybų galima laikyti **trečiuoju lūžiniu tašku**, kuri nulėmė, jog vėliau Turkija ir Rusija dvišaliuose santykiuose stengėsi atriboti geopolitinius nesutarimus nuo progreso energetiniuose projektuose. JAV suinteresuotumo stoka bendradarbiauti su Turkija branduolinės energetikos ir pro-vakarietiško dujotiekio atvejais 2010-2014 m. leido Rusijai be konkurencijos įgyvendinti savo projektus su Turkija. Dėl to nei geopolitiniai nesutarimai, nei 2015 m. tarp valstybių įvykęs karinis incidentas neturėjo ilgalaikių pasekmių dvišaliams santykiams ir 2016 m. buvo tęsiamas bendradarbiavimas tiek branduolinės energetikos srityje, tiek „Turkish Stream“ dujotiekio statybose.

Apibendrinant, galima išskirti kelis JAV ir Rusijos politikos Turkijos atžvilgiu bruožus, kurie per aptartą laikotarpį nulėmė, jog būtent Rusija tapo pagrindine Turkijos partnere energetinio bendradarbiavimo srityje. JAV atveju tai buvo: 1) ne sugebėjimas įvertinti strateginės Turkijos reikšmės NATO kontekste ir bendroje Vakarų saugumo struktūroje; 2) vertinant energetinio bendradarbiavimo perspektyvas, finansiniam aspektui buvo teikiama didesnė reikšmė nei ilgalaikiai užsienio politikos strategijai; 3) nenoras atsižvelgti į Turkijos, kaip savarankiško galios centro, interesus formuojant politiką jos pačios bei regiono atžvilgiu; 4) aptartu laikotarpiu trys JAV

prezidentų administracijos vykdė nenuoseklią politiką Turkijos atžvilgiu, suinteresuotumas energetiniu bendradarbiavimu svyravo, kas ilgainiui paskatino Ankaros nepasitikėjimą Vašingtonu.

Rusijos politika Turkijos atžvilgiu, visais minėtais aspektais rėmėsi priešingu nei JAV suvokimu: 1) buvo suvokiama Turkijos strateginė reikšmė Vakarų saugumo struktūroje, todėl energetiniais projektais buvo siekiama ne tik ekonominių, bet ir politinių tikslų; 2) energetinis bendradarbiavimas rėmėsi itin brangiais, tačiau ilgalaikę užsienio politikos strategija pagrįstais projektais, kurių įgyvendinimui Rusija buvo pasiryžusi skirti žymiai didesnius finansinius resursus negu Vašingtonas ir Vakarų šalys; 3) Rusija ypatingai vertino Turkijos „savarankiškumą“, ir sveikino visas dvišalio bendradarbiavimo iniciatyvas, už kurių ribų būtų paliktas Vašingtonas, kadangi tokie santykiai struktūriniu požiūriu už Turkiją stipresniajai Rusijai leidžia būti lydere ir reikiamu metu manipuliuoti silpnesniaja partnere; 4) nors iki 1997 m. Turkijos-Rusijos santykiai buvo konfliktiški, nuo 2000 m. „Putino eros“ pradžios Rusijoje, galimą drąsiai teigti, Rusija vykdė nuoseklią, aktyvia diplomatija ir iniciatyvumu energetikos srityje paremtą politiką Turkijos atžvilgiu.

Iš ištirto tarptautinių santykių atvejo galima išskirti 4 struktūrinius faktorius, kurie ilgainiui gali turėti įtakos valstybės bendradarbiavimui energetikos srityje su geopolitiškai priešiška šalimi: 1) kaip sąjungininkė/oponentė (JAV/Rusija) suvokia valstybės (Turkijos) strateginę reikšmę tarptautinių santykių struktūroje; 2) sąjungininkės/oponentės teikiama strateginė reikšmė energetiniam bendradarbiavimui su valstybe; 3) sąjungininkės/oponentės sugebėjimas perprasti valstybės interesus ir suformuoti atitinkamą politiką jos atžvilgiu; 4) sąjungininkės/oponentės sugebėjimas vykdyti nuoseklią politiką valstybės atžvilgiu.

Literatūros sąrašas

1. Afacan, Isa, "Turkish-American Relations in the Post-Cold War Era, 1990-2005", Doktoro disertacija, Tarptautinis Floridos universitetas, 2011. <<http://digitalcommons.fiu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1427&context=etd>>
2. Aktük, Şener, „Toward a Turkish-Russian Axis? Conflicts in Georgia, Syria, and Ukraine, and Cooperation over Nuclear Energy.” *Insight Turkey*, Vol. 16/ No. 4, 2014, 13-22. <https://www.jstor.org/stable/26299398?seq=1#page_scan_tab_contents>
3. Aktük, Şener, „Turkish–Russian Relations after the Cold War (1992–2002).” *Turkish Studies*, 7:3, 2006, 337-364 <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683840600891034>>
4. Aliriza, Bülent, „Turkey and the Crisis in the Caucasus.” *CSIS Commentary*, Washington, D.C.: CSIS, 2008 m. rugsėjo 9 d. <<https://www.csis.org/analysis/turkey-and-crisis-caucasus>> [Žiūrėta 2018-04-24]
5. Altunişik, Meliha, „The Political Economy of Caspian Oil.” *Bundesheer publications*, 2005. <http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/03_jb99_32.pdf>
6. Babali, Tuncay, „Implications of the Baku-Tbilisi-Ceyhan Main Oil Pipeline Project.” *Perceptions*, Winter 2005, 29-60. <<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Tuncay-Babal%A6-.pdf>>
7. Barylski, Robert V., „Russia, the West, and the Caspian Energy Hub.” *Middle East Journal*, 49, No. 2, 1995, 217-232. <https://www.jstor.org/stable/4328801?seq=1#page_scan_tab_contents>
8. BBC, „Russia drops South Stream gas pipeline plan.“, 2014 m. gruodžio 1 d. <<http://www.bbc.com/news/world-europe-30283571>> [Žiūrėta 2018-05-06]
9. BP Azerbaijan, „Shah Deniz project timeline“ . <https://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz/projecthistory.html> [Žiūrėta 2018-04-22]
10. Center for Energy Economics, „Case Study: Trans-Caspian Gas Pipeline.“ Austin: Bureau of Economic Geology, Jackson School of Geosciences, the University of Texas. <<https://pdfs.semanticscholar.org/c7d3/f8f3eba2b6ccb1dfd9c3ad2469776011a685.pdf>>
11. Central Intelligence Agency, „Iran and Russia poised to alleviate Turkish gas crisis.“ *Office of Transnational Issues*, 2000 m. vasario 22 d. (paviešinta 2007 m. balandį) <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0001429010.pdf>
12. China Daily, „Putin first Russian chief to visit Turkey.“ 2004 m. gruodžio 6 d. <http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2004-12/06/content_397672.htm> [Žiūrėta 2018-04-27]

13. CNBC, „U.S. Throws Weight Behind EU's Nabucco Pipeline.“ 2008 m. vasario 22 d. <<https://www.cnbc.com/id/23290211>> [Žiūrėta 2018-04-26]
14. Coote, Bud, „The Caspian Sea and Southern Gas Corridor: A View from Russia.“ *Atlantic Council Global Energy Center*, 2017 m. <<https://www.naturalgasworld.com/pdfs/Caspian%20Sea%20and%20Southern%20Gas%20Corridor%20FINAL.pdf>>
15. Devlen, Balkan, “Don’t poke the Russian bear”: Turkish policy in the Ukrainian crisis” *The Norwegian Peacebuilding Resource Centre*, 2014 m. gegužė. <<https://www.ciaonet.org/attachments/25294/uploads>> [Žiūrėta 2018-05-06]
16. Ekinçi, Didem, “Russian-Turkey Relations (1991-2016): Diverging Interests and Compelling Realities” Kn. P. Gozen Ercan (sud.), *Turkish Foreign Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2017, 151-172.
17. Erşen, Emre, “Turkey and Russia: An emerging ‘strategic axis’ in Eurasia?” *EurOrient*, No. 35-36, 2011, 263-285. <https://www.researchgate.net/publication/289087784_Turkey_and_Russia_an_emerging_'strategic_axis'_in_Eurasia>
18. Euronews, „Russia, Turkey sign South Stream pipeline deal“ 2009 m. rugpjūčio 8 d. <<http://www.euronews.com/2009/08/07/russia-turkey-sign-south-stream-pipeline-deal>> [Žiūrėta 2018-04-26]
19. Fotiou, Eleni, „Caucasus Stability and Cooperation Platform: What is at Stake for Regional Cooperation?“ *International Centre for Black Sea Studies (ICBSS)*, Policy Brief no. 16, 2009 m. liepa. <https://www.files.ethz.ch/isn/104737/PB_16.pdf>
20. Freifeld, Daniel, „Nabucco: Pipeline Politics and the U.S.-Turkey Strategic Partnership.” *Turkish Policy Quarterly*, Volume 7 Number 4, 2009 m. <http://turkishpolicy.com/pdf/vol_7-no_4-freifeld.pdf>
21. Gazprom, „South Stream is estimated to cost EUR 15.5 billion.“ 2010 m. lapkričio 30 d. <<http://www.gazprom.com/press/news/2010/november/article106074/>> [Žiūrėtas 2018-04-27]
22. Harris, George S, *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-1971*. Washington: American Enterprise Institute, 1972.
23. Harris, George S., „U.S.-Turkish Relations.” Kn. Alan Makovsky, Sabri Sayri (sud.), *Turkey’s New World: Changing Dynamics in Turkish Foreign Policy*. Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2000.
24. Hurriyet, “Turkey dismayed at lack of US partnership on second nuclear plant: Minister” 2013 m. balandžio 6 d. <<http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-dismayed-at-lack-of-us-partnership-on-second-nuclear-plant-minister---44390>> [Žiūrėta 2018-05-04]

25. Hurriyet, „Turkey has shelved Turkish Stream gas pipeline project, says President Erdoğan“ 2015 m. gruodžio 5 d. <<http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-has-shelved-turkish-stream-gas-pipeline-project-says-president-erdogan-92115>> [Žiūrėta 2018-05-06]
26. Hurriyet, „Turkey, Russia strike strategic Turkish Stream gas pipeline deal“ 2016 m. spalio 10 d. <<http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-russia-strike-strategic-turkish-stream-gas-pipeline-deal-104822>> [Žiūrėta 2018-05-06]
27. Ibryamova, Nuray and Mehtap Kara, “Russia and Turkey: Power, Individuals, and Identities in the Syrian Conflict” Kn. Roger E. Kanet (sud.), *The Russian Challenge to the European Security Environment*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2017, 235-257.
28. İkinci, Sinan, Peter Schwarz, „Georgian conflict poses dilemma for Turkey.“ *International Committee of the Fourth International*, 2008 m. rugsėjo 9 d. <<https://www.wsws.org/en/articles/2008/09/turk-s09.html>> [Žiūrėta 2018-04-24]
29. İpek, Pinar, „The Role of Energy Security in Turkish Foreign Policy (2004-2016)“ Kn. P. Gozen Ercan (sud.), *Turkish Foreign Policy: International Relations, Legality and Global Reach*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2017, 173-194.
30. Iraq Pipeline Watch. „Attacks on Iraqi pipelines, oil installations, and oil personnel: 2003, 2004.“ *Institute for the Analysis of Global Security*, 2004 m. rugsėjo 6 d. <<http://www.iags.org/n090604.htm>> [Žiūrėta 2018-04-23].
31. Jackson, Robert, Georg Sørensen, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. 5-as leid. Oxford: Oxford University Press, 2013.
32. Kaygusuz, K., A.Coskun, “Energy security and nuclear power in Turkey for sustainable development.” *Journal of Engineering Research and Applied Science*, Volume 5(1), June 2016. <<http://www.journaleras.com/index.php/jeras/article/view/50/54>>
33. Kelikli, Fatma Asli, *Turkish-Russian Relations: Competition and Cooperation in Eurasia*. New York: Routledge, 2017.
34. Kılınç, Tuncer. Kalba, pasakyta Stambulo karo akademijoje. Stambulas, Turkija, 2002 m. kovo 7 d., cituota iš <<https://www.nytimes.com/2006/09/07/opinion/07iht-edsuat.2728588.html>> [Žiūrėta 2018-04-23]
35. Kiniklioğlu, Suat, Valeriy Morkva, „An anatomy of Turkish–Russian Relations.“ *Southeast European and Black Sea Studies*, 7:4, 2007, 533-553. <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683850701726013>>
36. Kinzer, Stephen, „Turkey, Rejected, Will Freeze Ties to European Union.“ *New York Times*, 1997 gruodžio 15 d. <<http://www.nytimes.com/1997/12/15/world/turkey-rejected-will-freeze-ties-to-european-union.html>> [Žiūrėta 2018-03-26]

37. Kinzer, Stephen, „U.S., Pushing Its Route for Pipeline, Aids Turkey.“ *New York Times*, 1998 spalio 22 d. <<https://www.nytimes.com/1998/10/22/world/us-pushing-its-route-for-pipeline-aids-turkey.html>> [Žiūrėta 2018-04-18]
38. Kirisci, Kemal, „Turkey and the United States: Ambivalent Allies.“ *MERIA Journal*, Volume 02, Number 04, 1998. <<http://www.rubincenter.org/1998/11/kirisci-1998-11-03/>>
39. Kremlin, “Russia and Turkey have established the High-Level Cooperation Council.” Maskva, 2010 m. gegužės 12 d. <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/7723>>
40. Kremlin, „Press Statements and Answers to Questions following Russian-Turkish Talks.“ Maskva, , 2005 m. liepos 18 d. <<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/23093>> [Žiūrėta 2018-04-22]
41. Lamont, Christopher, *Research Methods in International Relations*. London: Sage Publications Ltd, 2015.
42. Larrabee, F. Stephen, *Troubled Partnership: U.S.-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change*. Pittsburgh: RAND Corporation, 2010. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_MG899.pdf>
43. Mathis, Nancy, “Ex-Soviet republics, Turkey sign accord for oil, gas pipeline”, *Houston Chronicle*, 1999 m. lapkričio 19 d.
44. Mearsheimer, John J., “Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War.” *International Security*, Vol. 15, No. 1., 1990, 5-56. <https://www.jstor.org/stable/2538981?seq=1#page_scan_tab_contents>
45. Mearsheimer, John J., *The Tragedy of the Great Power Politics*. New York: W.Norton & Company, 2001.
46. Morningstar, Richard, „Central Asia: U.S. Supports Multiple Pipelines from Caspian Sea.” Interview, *Radio Free Europe/ Radio Liberty*, 1998 m. lapkričio 9 d. <<https://www.rferl.org/a/1089941.html>> [Žiūrėta 2018-03-26].
47. Oktav, Özden Zeynep, „American Policies towards the Caspian Sea and the Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline.” *Perceptions*, Spring 2005, 17-34. <<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/+%FBzden-Zeynep-Oktav.pdf>>
48. Öniş, Ziya, “Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East.” *Mediterranean Politics*, DOI: 10.1080/13629395.2013.868392, 2014 m. <<https://ais.ku.edu.tr/course/24953/Onis%202014%20Turkey%20and%20the%20Arab%20Revolutions.pdf>>
49. Onis, Ziya, Yılmaz Şuhnaz, „Turkey and Russia in a shifting global order: cooperation, conflict and asymmetric interdependence in a turbulent region.“ *Third World Quarterly*. 37. 1-25. <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01436597.2015.1086638?journalCode=ctwq20>>

50. Özdal, Habibe, „The Influence of the Ukraine Crisis on Turkish-Russian Relations“, *European Leadership Network*, 2015 m. kovo 11 d. <<https://www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/the-influence-of-the-ukraine-crisis-on-turkish-russian-relations/>> [Žiūrėta 2018-05-06]
51. Recknagel, Charles, „Explainer: Is South Stream The Latest Victim Of the Ukraine Crisis?“, *RFE/RL*, 2014 m. birželio 11 d. <<https://www.rferl.org/a/ukraine-south-stream-halted-bulgaria/25418146.html>> [Žiūrėta 2018-05-06]
52. Reuters „Russian gas pipeline could doom Europe's Nabucco plan“ 2013 m. gegužės 28 d. <<https://www.reuters.com/article/eu-gas/russian-gas-pipeline-could-doom-europes-nabucco-plan-idUSL6N0E41JX20130528>> [Žiūrėta 2018-05-04]
53. Reuters, „U.S. general denies involvement in Turkish coup attempt“ 2016 m. liepos 29 d. <<https://www.reuters.com/article/u-s-general-denies-involvement-in-turkish-coup-attempt-idUSKCN10925Y>> [Žiūrėta 2018-05-06]
54. Reuters, „U.S. Throws Weight Behind EU's Nabucco Pipeline“ 2008 m. vasario 22 d. <<https://www.cnbc.com/id/23290211>> [Žiūrėta 2018-04-26]
55. Reuters, „UPDATE 3-Nabucco pipeline cost rises to 7.9 bln euros“ 2008 m gegužės 29 d. <<https://uk.reuters.com/article/nabucco/update-3-nabucco-pipeline-cost-rises-to-7-9-bln-euros-idUKL2911967120080529?sp=true>> [Žiūrėtas 2018-04-27]
56. RFE/RL, „Putin, Erdogan Pledge To Closely Cooperate On Syria, Increase Trade.“ 2017 m. rugsėjo 29 d., <<https://www.rferl.org/a/putin-erdogan-syria-iraq-talks-ankara/28761044.html>>
57. RFE/RL, „Turkey Interested In Russia's South Stream Pipeline“, 2014 m. balandžio 16 d. <<https://www.rferl.org/a/russia-turkey-south-stream/25352009.html>> [Žiūrėta 2018-05-06]
58. Sanders, Sol W. Sanders, „More military aid for Turkey will keep Russia at bay“. *Central Intelligence Agency*, 1983 kovo 28 d. <<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85M00364R002204240019-1.pdf>>
59. Sidar, Cenk, Gareth Winrow, „Turkey & South Stream: Turco-Russian Rapprochement and the Future of the Southern Corridor.“ *Turkish Policy Quarterly: Volume 10 Number 2*, 2011. <http://turkishpolicy.com/pdf/vol_10-no_2-sidar_winrow.pdf>
60. Sputnik News, „Energy nexus: Russia and Central Asia.“ 2007 m. gegužės 14 d. <<https://sputniknews.com/analysis/2007051465456353/>> [Žiūrėta 2018-03-26]
61. Tiftikçigil, Burcu Yavuz, Çağla Gül Yesevi, „Energy Relations between Turkey and Russia: Conflict In Energy Projects.“ *Journal of Economics and Sustainable Development*, Vol.5, No.12, 2014. <<http://www.iiste.org/Journals/index.php/JEDS/article/view/13882>>
62. U.S. Energy Information Administration, Turkey, 2017 m. vasario 2 d. <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TUR>>

63. Varnum, Jessica C., „Closing the Nuclear Trapdoor in the U.S.-Turkey “Model” Partnership: Opportunities for Civil Nuclear Cooperation“, *Brookings: Turkey Project Policy Paper*, Nr. 1, 2013 m. birželis. <<https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/17-us-turkey-nuclear-partnership-cooperation-varnum.pdf>>
64. Weitz, Richard, “Russian-Turkish Relations: Steadfast and Changing”, *Mediterranean Quarterly*, 21:3, 2010, 61-85. <https://www.researchgate.net/publication/254955422_Russian-Turkish_Relations_Steadfast_and_Changing>
65. World Bank, World Integrated Trade Solution. <<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/StartYear/1989/EndYear/2016/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-TRD-VL/Partner/RUS/Product/all-groups>>
66. Wuensch, Camilla, „Turkish Stream: Ankara Trying to Balance East and West.“ *CSIS Turkey Project*, 2015 m. liepos 10 d. <https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/150710_Turkish_Stream_Ankara_Trying_Balance_East_West.pdf>
67. Yardımcı, Okan, „Energy Cooperation in the History of Turkish-Russian Relations“. *Natural Gas World*, 2015 liepos 17 d. <www.linkedin.com/pulse/energy-cooperation-history-turkish-russian-relations-okan-yard%C4%B1mc%C4%B1/>

Summary

Šarūnas Legatas. Turkey's Policy towards Russia: why, despite Geopolitical Confrontation, Energy Cooperation Persists? Bachelor Thesis in the Political Science/ Scientific adviser Dr. Laurynas Jonavičius. Vilnius: Institute of International Relations and Political Science, 2018. - 52 p.

The subject of this thesis is Turkey's policy towards Russia, in particular focusing on its energy cooperation with Russia. Accordingly, the main questions of the work is why, despite continuing geopolitical confrontation between two countries, Turkey still willingly engages into energy cooperation with Russia.

The aim of this qualitative study is to explain what external factors (or structural foreign policy factors) after the Cold War led to increasing Turkish cooperation with Russia in the field of energy policy. The work, using case study method, process-tracing technique, will examine the sequence of events that shaped Turkey's foreign policy towards Russia in the field of energy and will distinguish the main breakthroughs that have led to the current state of bilateral relations between the two countries. The analysis of external factors will focus on two major countries and centres of international power between which Turkey found itself in the arena of world politics during the aftermath of the Cold War – United States and Russia. Thus, the work will analyse how US and Russia's policies shaped Turkey's energy policy and led to its increasing cooperation with geopolitically rival Russia.

The work discusses the process of Turkey's engagement into various energy projects with Russia during the post-Cold War period from 1994 to 2016. It analyses how US and Russia's policies, and accordingly changing Turkey's relations with the respective countries during that time, influenced its growing energy cooperation with Russia. After analysing the case, the paper concludes by distinguishing three main breakthroughs that led to current state of Turkey-Russia's bilateral relations: 1) Turkey's engagement into the "Blue Stream" natural gas pipeline project in 1997; 2) The beginning of military actions against Iraq by US in 2003; 3) Official beginning of Turkish-Russian strategic cooperation and nuclear energy cooperation in 2010.

The paper also concludes by distinguishing four structural factors, that emerged from the research of US and Russia's policies towards Turkey, which influenced Turkey's foreign energy policy: 1) how an ally / opponent (USA / Russia) perceives the strategic importance of a state (Turkey) in the structure of international relations; 2) the strategic importance an ally / opponent gives for energy cooperation with the state; 3) the ability of an ally / opponent to understand the interests of the state and accordingly formulate appropriate policies towards it; 4) the ability of an ally / opponent to pursue a coherent policy towards the state.